

OVIDIUS ÉS GYÖNGYÖSI.

A szerelmes történetek két dalolóját állítom párhuzamba, kiket századok választanak ugyan el egymástól, de a kikben annyi a közös vonás, oly megegyező még életöknek is egy-egy epizódja, oly sajtóságon találkozó erkölcsi felfogásuk, hogy ha az utóbb született nem utánozta volna is munkáiban az előbbit, még életökre vonatkozó közös megegyezésük is párhuzamba volna állítható.

Ovidius és Gyöngyösi ez a két költő. Az egyik Sulmóban, a másik Magyarország egy eddig ismeretlen helyén látott napvilágot.

Udvari poéta mind a kettő. Ovidius egy világot bíró, hatalmas római császár kegyeltje, lantjával kedvre deríti urának lelkét, érzéki versekben megéneklei a kéjlegő Róma bűneit, a császári udvar rejtett titkainak ismerője, dalba foglalja a frivol kéjek jelentőségét, nektárt ürit a lakománál, megírja a szerelem gyönyörűségét, *) azután kegyvesztetté lesz. Száműzetésének keserűségében a költészet marad egyedüli vigasztalása.

Sorsa titokzatos, bizonyos homály ereszkedik tetteire, melyeknek áldozatul esik. Csak kesergéséből tudjuk meg, minő szerencsétlennek érzi magát a Fekete tenger mellett, hogy a hatalmas császárt bántotta meg, — de az okról, mely őt a császári udvar kényelméből szenvedésének e helyére hozta, hallgat. Talán azért, mert nem akarta Augustus lelkében a multnak emlékét felújítani, vagy talán azért, mert bűne mindenki előtt úgy is ismeretes volt.

Élete csupa remény maradt, bizalom, hogy visszanyeri a császár kegyét, s vele a szabadságot, újra visszatérhet Pontus vad lakói közül a szelid, kellemes éghajlatú Rómába, honnan talán a véletlen

---

*) Saepe tepent alii iuvenes, ego semper amavi,
Et si quid faciam, nunc quoque quaeris, — amo.

Rem. Am. I. 6.

átkos közbenjátszása folytán kellett eltávoznia, hisz oly epedve, bánatosan sóhajt fel Pontusi leveleiben :

Cur aliquid vidi cur noxia lumina feci ? !

Az a légkör, melyben Ovidius élt, éppen a legalkalmasabb volt arra, hogy ma még a császár kegyeltje legyen, holnap pedig egy új, rideg föld felé vitorlásszék, hogy ideje legyen elmélkedni a mulandóságról !

Ma még ünnepelt, szeretettől s hízelgésektől körülrajongott költő, — holnap már csak száműzött ! . . .

Ez volt a költő sorsa, így szőtték élete szálait a Párkák !

Gyöngyösi Istvánt is udvari emberré tette sorsa. Ovidius helyzete csak en miniature az övé. Korán került Wesselényi Ferencz nádorhoz, már akkor, mikor az mint füleki várkapitány özvegyességben élte napjait. Az ügyes, tollforgató ember bizonyára ép oly kedves volt Wesselényi előtt, mint Ovidius Augustusnál. Ott sokan sütkéreztek a császári kegy napsugaraiban, Gyöngyösi egyedül élvezte a kapitány összes grátiáit. Mikor azután ez a Murányvárával annak bájos urnőjének is kezéhez jut : már két részről volt kegyelt. Talán a szép urnő jobban is kitüntette bizalmával, talán kissé jobban elhalmozta kegyeivel a poetát, mint a mennyiben csupán az ember részesült volna ? !

S hogy a költő maga is iparkodott a családot magának megnyerni és lekötelezni, bizonyítja az is, hogy Wesselényi és Széchy Mária szerelmének és egybekelésének regényes történetét egy nagy terjedelmű költeménnyel örököltette meg, melyben bőven kijut a tömjénezés mind a két főszereplőnek. S annyi bizonyos, hogy e költeményével, a «Murányi Vénus»-sal a család figyelmét és érdeklődését nagy mérvben fölkelte maga iránt; különösen jól eshetett a szeszélyes és hiú, kalandvágó Széchy Máriának az a sok tömjén, a melyet a költő oly pazarul osztogat számára.

Alighanem itt keresendő csírája azon bizalmas viszonynak, mely a költőt szorosán fűzte urnője sorsához. Gyöngyösi nem is volt háládatlan annak kitüntető kegyeiért, és ragaszkodásának az által is világos jelét adá, hogy ámbár számos alkalma lett volna tehetségeit más pályán is érvényesíteni, mindamellett megmaradt titkárnak még Wesselényinek 1667-ben történt halála után is az özvegy urnő mellett.

Azonban itt töltött napjai sem voltak minden keserűség nél-

kül. A kedvező szerencse nyomában buján szokott felburjánozni a kaján irigység szelleme. Az udvari népség irigy szemmel nézte Gyöngyösi kényelmes helyzetét és mindent kieszelt annak megrontására, úgyannyira, hogy végre maga Széchy Mária is hitelt adott a koholmányoknak s a kegyvesztett komornyikot 1668-ban balogvári kapitánynak nevezvén ki, eltávolította udvarából.*)

E pontban találkozik Gyöngyösi élete Ovidiuséval legjobban. Mind a két udvari ember száműzetésbe kerül. Ovidius száműzetése okául is sokfélet emlegetnek. Augustus a «szerelem mesterségéről» irt verseit adta száműzetése okául, de valósággal nem az volt, mert a költő azokat tíz évvel száműzetése előtt adta volt ki. Sidonius Apollinaris vélekedett először úgy, hogy Ovidius Augustus mostohaleányát szerette Corinna név alatt. De ez a vélemény is valótlan. Valóbszerű, hogy Juliát találta valamely udvari ember karjai között, — a mi kitudódván, pusztulnia kellett.

Akár ez, akár amaz a vélemény igaz, nagyon valószínű, hogy udvari cselszövénynek esett áldozatul, épügy mint századokkal később utánczója, Gyöngyösi.

Gyöngyösire is, mint Ovidiusra a tomii — nagyon leverőleg hatott a balogvári száműzetés, mert azt tartotta, hogy önző fondorlatoknak esett áldozatul. Mind a kettő bizik a jövőben s a költszetben keres es talál vigasztalást, — és megenyhülnek. Gyöngyösire azonban felderül a várva várt szabadulás napja, Ovidiust csak a halál mentette ki száműzetéséből.

* * *

Mind a kettő a szerelem költője. Ovidius a szerelem dicsőítésére adja magát, — neki nem kellene a háborúk. A szerető szívek örömét és fájdalmát foglalja szép versekbe. Akár Corinnához intézvék azok, akár máshoz, mindenikben ott ég az epedés, a szilaj jókedv, az ifjui könnyelműség, az akadályokat nevető csengő hang, a szerelem rózsái, Venus és Amor, a nymphák, kik szerelmes tánczokat járnak körülötte, a költői dicsőség, mely koronát fon homlokára, a hárfa hangja, mely dalait kíséri, a jókedvű mulatók, az ifjú jóbarátok, kiknek ajkairól a szerelem dicsőítésének hymnusa árad.

Korholja a hajnalt, hogy idő előtt kiemelkedve az oceánból

*) Magyar Helikon. Gyöngyösi István élete. 17. l.

«a piruló keleten kinyitotta biboros ajtóit s rózsásszínű termét, hogy szétverje a csillagtábor»;¹⁾ csodálja a szerető szíveket, a kik a szív édességének ezerféle változatát találják ki; majd az ó-kor hőseinek szerelmeit veszi daloló ajakára, felidézve a sírjaikban nyugvók emlékét, szerelmes szavakat adva azok szájába, a kiknek emlékét a mythos köde takarja, s a kik csak regékben élnek a szerelmes párok ajkán. Csupa panasz. csupa szenvedély, epedés az egész! A szerelem rábeszélő képessége és találékonysága ezer formában variálódik a hősi levelekben, melyek tele vannak a mythologia minden istenével s hősével, a nymphák és dryadok, a faunok és silvanok s a bérczi lakók különféle alakjaival.

S első sorban ezek ragadták meg Gyöngyösi lelkét akkor, mikor hajlamot érezve magában a költészet iránt, szárnypróbálgatásait kezdte. Költőnk, — miként közhivataloskodása s költői működése igazolja — kellő iskolai oktatásban részesült s a latin nyelv és irodalom terén nagy jártasságra tett szert. Olvasgatta a klasszikusokat s köztük különösen Ovidiust kedvelhette meg, ki vele sok tekintetben rokon lélek volt. Klasszikus olvasmányok ébresztették föl benne a szunnyadó geniust s Ovidius muzsája csábíthatta az első kísérletekre.

Költői tehetségét nem eredeti alkotásokkal teszi próbára, hanem fordítani kezd s a fordítandó darabokat éppen kedvencz költője művei közül választja. Valószínűleg minden további cél nélkül csupán kedvtelésből fordította le a neki tulajdonított három heroidát,²⁾ hogy saját erejét vagy tán nyelvünk alkalmas voltát próbára tegye. Munkája sikerével egészben véve meg lehetett elégedve, s ilyen kezdet után bátran folytathatta volna, mégis, mintha kedvét vesztette volna, hosszú időre leteszi a tollat, sem kedvencz költőjéből nem fordít, sem eredetit, önállót nem ír.³⁾

¹⁾ V. Ö. Met. II. 112—115.

... Ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
Purpureas Aurora fores et plena rosarum
Atria. Diffugiunt stellae, quarum agmina cogit
Lucifer. etc.

²⁾ Az elsőt Páris írja Helenának, a másodikban ez adja válaszát a csábítónak, a harmadikat a hű Penelope küldi ismeretlen tengereken bolygó férje, Ulysses után.

³⁾ Nagy Sándor: Gyöngyösi fordításai, Phil. Közl. 1884.

E fordítgatások és a «Murányi Vénus» megírásának idejére esnek az ő költői tanulmányai.

Murány várának elfoglalása, Wesselényi és Széchy Mária egybekelése után megvolt benne az elhatározás, hogy e szerelem árán véghez vitt eseménynek emlékét, mint akkor szokás volt, versekben megörökíti. Az akkor mindenki előtt ismeretes történeti dolog emlékét megfelelő hűséggel fentartani az utókor számára, eltökéllett szándéka volt. De nem akart száraz krónikát adni, mint Tinódi. Valami újat, élvezettest, tetszetőst kellett belé vegyíteni, a mi egyrészről az újság ingerével hasson, másfelől a szereplők egyéniségének is kedvezzen.

Murány várának bevétele tulajdonképpen két szerelmes szív története. Hogyan ismerkedett meg egymással a két különböző politikai párton levő szerelmes, mily küzdelmeken mentek keresztül, a szerelem mily leleményességére volt szükségük, hogy egymáséi lehessenek, s végre mily kedvező s szerencsés fordulattal végződik szerelmi historiájuk, — ez a «Murányi Vénus» alapeszméje.

Hadviselés ez, melyben az ellenfelek szeretik egymást, nem hódítanak, hanem meghódolnak, mert szívök kölcsönös lánggal ég egymás iránt. Komoly tárgy, a melyben mégis a szerelem viszi a főszerepet.

Mária szerelme nélkül Wesselényi hiába lenne jó katona, bátor harcos, kiváló hadvezér: a vár daczolt volna kitartásával!

S a költőnek, a ki az esemény e hőseinek egy szép költeménnyel, szerelmi történetük historiájával akar kedveskedni, eszébe jut a segítő gondolat: az ő kedves klasszikus költője, a kivel előbb már annyit foglalkozott, nem írt-e hasonló dolgokat? Vagy Jason nem Medea szerelmének segítségével szerzi-e meg a hozzáférhetetlennek tartott aranygyapjat? A Metamorphosis, Heroidák, Amorrum libri nincsenek-e tele a szebbnél szebb szerelmes történetekkel? Hát nem tanulta ő ezeket kiváló szorgalommal, nem odaadó szeretettel csüngött ő Ovidiuson éppen e szerelmes történetekben nyilatkozó szép lyrai részletekért?

S ez megkönnyíti feladata megoldását. Leírja a megtörtént eseményeket, történeti hűség jellemzi írását, — de a száraz eseményt élvezetessé teszi az Ovidiustól ellesett szép szerelmes történetekkel való kiszínezés közbeszövése, lyrai ömlengések s festői leírások által. S költészetének, muzsájának édes szavával élvezetet szerez mindazoknak, kik korának ez eseményét ismerik, s nevét

egyszerre a lyrikus költők közé jegyzi a közvéleményben nyilvánuló lelkesedés.

Gyöngyösi alapjában véve nem alkotó tehetség. Munkáiban az inventionnak, compositionnak, az alakító képességnek semmi nyoma. Őt határozottan Ovidius tanulmányozása tette költővé. Urának udvarában lévén, ismerte a murányi vár megvételeének történetét, az ő korában történt ez, meg magától a hőstől is hallhatott részleteket. Ő a megtörténtet költői színezéssel adja. Előtte volt mindaz, amit Ovidiusból tanult. A Metamorphosis számtalan ilyen szerelmi történetet beszél el, csakhogy ott mindent az istenek határoznak s intéznek el.

A murányi eseménynek az istenek beleegyezésével történő végbe-
menése is Ovidius utánzása. Venus és Mars mit keresnének különben egy magyar történeti eseményben? Ez a költői kiszínezése a dolognak, e nélkül az csak száraz krónika volna, — ez pedig a Metamorphosis historiáinak utánzása.

Gyöngyösi különben — bár ismerte a klasszikusok mindenkét — maga is elárulja, hogy csak Ovidius volt kedves költője. Nem reflectálva egyes munkáinak előszavaiban előforduló számtalan ovidiusi idézetére, elég figyelemmel kísérrünk a műveiben előforduló mythosi példákat, melyek egytől-egyig az Ovidius által megénekelt történetekből valók.

Írásközben önkénytelenül is tolla alá tolakodtak a reminiscenciák, s az Ovidiusból vett szép gondolatok, a melyeket néhol majdnem szóról szóra, másutt, s legtöbb helyen tartalomban átültet magyar versekbe.

Ugyanazokat a hasonlatokat, mythosi példákat egy művében is többször említi, — de azért többi munkáiban is gyakran szerepelteti ugyanazokat.*)

Legfeltünőbbben a «Murányi Vénus»-ban jelentkezik a hatás, melyet Gyöngyösire Ovidius gyakorolt. Nem képes magát Ovidius

*) Hogy csak *Páris és Helena* historiáját említsem, Gyöngyösinél a következő helyeken fordul elő: MV. III. 134. Kem. J. I. 12. 14. 15. I. III. 62. I. IV. 17. I. IV. 39. I. V. 7. II. V. 27. II. VI. 33. Cupidó I. 100, Cup. III. 2. *Byblis és Caunus* pedig: MV. II. 57. K. I. 43. II. VI. 12; II. VI. 40. Cup. III. 93. I. 62. Charikl. 39. Palinodia: 4, 11. *Thésbe és Pyramus*: K. II. VI. 35; K. I. V. 15. 16; II. V. 22. II. VIII. 17. Palinodia 2. stb. Így *Demophon és Phyllis, Alcyones és Galathea, Theseus és Ariadne, Jason és Medea* etc.

költészete, eszmeköre, tárgya alál kivonni, lépten-nyomon követi őt akaratlanul is. A mythologiai alakok, az ókor hősei az ő korában is minta-alakok; az ő hőseinek (Wesselényi és Széchy M.) tetteit a mythosi istenek intézik s juttatják diadalra. Hasonlataiban a magyar vitézeket a magyar szerelmeseket ó-kori vitézekkel és szerelmesekkel állítja párhuzamba.*)

Mihelyt lelkét valami megragadja, vagy oly ponthoz ér el-beszélésében, mely párhuzamba állítható: a mythologia s az ókori hősök elmaradhatatlanok. Ovidius hasonlatai, metaphorái, képletei, figurái szerepelnek az ő költeményeiben. Magától csak igen keveset tud mondani, csak az ó-kor és annak jelesei azok, kiket követendő példának lát; csak a mythos rejtélyes istenei szöhetik az események szálaít, melyekben a szereplők közönyös, hideg alakok, mert elhatározásukra, cselekvéseikre Olympus istenei, Venus és Amor birnak befolyással.

Azonban nemcsak a «Murányi Venus»-ban, mint első önálló, eredeti művében vannak nagy számmal ovidiusi reminiscentiák — mint alább látni fogjuk — hanem minden munkájában, még a vallásos tárgyú «Rózsakoszorút» sem véve ki. «Kemény János»-ában ugyan nem döntenek a hős sorsa fölött az istenek, de azért a Metamorphosis ismert alakjai csak úgy hemzsegnek benne, mint a «Palinodiá»-ban s a «Csalárd Cupidó»-ban, mely utóbbinak egész harmadik könyve nem más, mint a Metamorphosis hatodik könyvének a 425. verstől végig majdnem szöszertint való fordítása.

Gyöngyösi különben könnyen túlteszi magát ezen. Közbe-közbe maga is mond egy-egy szép hasonlatot, s maga is el-el elmélkedik valami fölött, s az olvasó nem veszi tőle rossz néven e kevés eredetiséget. Mert ha tekintetbe vesszük, hogy nála az események feldolgozásában a művészi alkotás, sőt még az egyes részek között a kapcsolat is hiányzik, mert az események nála csak egymás mellé vannak sorolva, minden egybefüggés nélkül, a helyett, hogy egymásból folynának; továbbá, ha figyelembe vesszük gyakori és önkényes kitéréseit, melyek az események folyását gyakran huzamosan megszakítják, s hosszú mythologiai idézeteit, — csak száraz eseményt kapunk, mely alig különbözik a krónikától.

Lássuk azonban, miként ékesítette fel Ovidius hatása alatt a

*) «Amaz magyar Hektor véle Vadászi Pál» MV. III. 91. stb. «Mig Kemény Hectorunk lehetett közöttük». Kem. II. 46.

száraz eseményeket, s részben honnét vette a költői díszet alkotásaihoz, s azoknak mely részeiben nyilvánul a tomii száműzött ragyogó költészetének nyoma legjobban.

A «Murányi Vénus»-nak már Előljáró Beszédében nyomát találjuk az átvételnek ott, a hol a Hír lakását írja le. Gyöngyösi szokott bőbeszédűsége nem hiányzik ott, hol a magyar verssoroknak alexandrinekké való kiegészítésére van szükség.

Gyöngyösi így rajzolja a *Hír lakását* :

A mely tágasság van az ég s a föld között
Lakására a Hír ide felköltözött,
Semmi rejtekében úgy nem tekergőzött,
Kit a Hír nem tudott s reá nem feddőzött.

Kinyílt ablak s ajtó, háza épületi
Melyekkel világos minden rész szegleti.
Ejjel nappal nyitva, bé sem rekeszteti,
Hol mi dolgok esnek, onnét fülelgeti.

Szabad jövés menés van itt mindeneknek,
Zsibongnak nyelvei sok féle népeknek,
Mint mikor rajzása indul a méheknek
Vagy a könnyű szellők erdőkön sietnek.

Különb különb ujság s dolgok hirdettetnek,
Igaz hír hamissal egyben kevertetnek,
Ehhez többet adnak, attól elvételnek,
Falun s városokként sokfele sietnek.

Honnan elmulandó öröm gyakran árad,
Néha haszontalan búban a fő fárad :
Mert nincs úgy a dolog amint a hír támad :
Aholott nedvest mond, ott gyakorta szárad.

Ujsággal nő a hír s azzal gyarapodik ;
Valamerre megyen, bővül s szaporodik ;
Gyors szárnyon jár, siet, nemcsak nyomakodik ;
Kin sok örül s vigad, sok meg szomorkodik.*)

Ovidius a hír lakását így írja le :

Orbe locus medio est inter terrasque fretumque.
Caelestesque plagas, triplicis confinia mundi ;
Unde quod est unquam, quamvis regionibus absit :
Inspicitur, penetratque cavae vox omnis ad aures.

*) MV. Előljáró Beszéd 19—25. V. ö. még Kemény J. II. II 1—3.

Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce
 Innumerosque aditus ac mille foramina tectis
 Addidit et nullis inclusit limina portis.
 Nocte dieque patet, tota est ex ære sonanti,
 Tota fremit, vocesque refert, iteratque quod audit.
 Nulla quies intus, nullaque silentia parte.
 Nec tamen est clamor, sed parvae murmura vocis,
 Qualia de pelagi, siquis procul audiat undis
 Esse solent. . . . .
 . . . . . veniunt leve vulgus euntque
 Mixtaque cum veris passim commenta vagantur,
 Milia rumorum, confusaque verba volutant.
 Equibus hi vacuas implent sermonibus aures,
 Hi narrata ferunt alio, mensuraque ficti
 Crescit et auditis aliquid novus adicit auctor.¹⁾

Mint az idézet mutatja, igen kevés a változtatás, melyet Gyöngyösi tett a *Metamorphosis* szövegén. Munkája e részén kétségbevonhatatlan a fordítás jellege.

Ugyanezt mondhatjuk *Cupido nyilainak* leírásáról is, a hol három versszakba öntve mondja el azt, a mit Ovidius négy sorba foglalt. A nyilak kétfélesége Ovidiusé, Gyöngyösi is átveszi azt a következő sorokban :

Kétféle nyilakat tart pengig ezekben,
 Külömb külömb erő vagyon mindenekben.
 Szerelem gerjesztést öntött némelyekben,
 Amazok utálást nemznek a szivekben.

Az első zománcos, arannyal fényesült
 Hathatós fényitől sok szív is sebesült.
 Ostobább a másik; álomra terhesült,
 Melynek az hegye is tompa, nem élesült.

A kibem szerelmet akar indítani,
 Az aranyast szokta arra fordítani,
 Ha kit pengig ettől el akar hajtani,
 Az ónas nyilakkal szokta azt sujtani.²⁾

Ovidius sokkal egyszerűbben írja le Amor nyilait :

Equae sagittifera prompsit duo tela pharetra
 Diversorum operum; fugat hoc, facit illud amorem.

¹⁾ *Metam.* XII. 39—58.

²⁾ Murányi *Vénus* I. 157—160.

Quo facit hamatum est et cuspidē fulget acuta :
 Quod fugat, obtusum est et habet sub harundine plumbum.¹⁾

E feltűnő, csaknem fordításszerű egyezéseken kívül Gyöngyösi műveiben számtalan egyező részeket találunk, melyek Ovidiuséival közösek. Ha nem egyes leírások részleteit, vagy eszmék lánczolatát találjuk is meg, — de mindenesetre oly vonásokat, melyek alapján az *ovidiusi hatás* kétségbevonhatatlan.

A *Demophon és Phyllis* történetében²⁾ a *Heroidák* II. levelére s a *Rem. Amor.* 55. stb. soraira ismerünk.

Demophon csak szállást kér vala Phyllisnél,
 Maga Phyllis többször nem is látta ennél;
 Oly kellemetessé lőn mégis kedvénél,
 Hogy feljebb becsülte őtet mindenénél.

Nemcsak várát, hanem magát mindenével,
 Ősi gyűjteményes gazdag erejével,
 Szép birodalmának hosszával s szélivel
 Vendégének adá igaz szerelmével.

Gyöngyösi nagyon szereti a *Metamorphosis* egyes alakjait s a kikkel rokonszenvez, munkáiban több helyen felemlíti nevöket. Így a *Phyllis* története is kedves tárgya, mert az említett helyen kívül máshol is említi:

Sirni látnád Phyllist itt Ariadnával,
 Demophon s Thezeus hitek hagyásával.³⁾

De nem ok itt Kemény, nem lévén hirével,
 Azmint hazudoztak szolgái nevével,
 Mint az Demophoon nem játszott hitével,
 Sőt reá sem gondolt talám elméjével.⁴⁾

Vagy továbbá:

Amint a derék ut viszen az erdőben,
 Árva Phyllist látni ottan legelsőben,
 Keserves orczája borúlt rut folyhőben.
 Síró szemei is merültek essőben.

Mond: Mult az egy holnap: Demophoon hol vagy?
 Adott szavaidban kételkedésem nagy.

¹⁾ Met. I. 468—472.

²⁾ Mur. V. I. 108—110.

³⁾ Kemény János. I. V. 47.

⁴⁾ U. o. 48.

Győj meg hited szeriut, álnokul el ne hagyj,
Győj meg, szánd éltet, az halálra ne adj.

Vagyon selyem póráz, van tör is kezében.
Nagy eltökéltség látszik személyében,
Ha Demophoonnak csalatik hitében,
Siralmas vég leszen kedves életében.¹⁾

Elijede Kemény a kés látásával
Phyllis, Dido, Thisbe, Phaedra példájával
Vélvén, hogy ez is úgy cselekszik magával,
Mint azok életek elfogytásával.²⁾

a Csalárd Cupidóban pedig :

A gonosz Kupidó munkái ezek is
Ő vala gyilkosa gyenge Phyllisnek is
A kiket ő ronta vannak egyebek is stb.³⁾

Ovidius e szerelmes történetet a Heroidák második levelében mondja el. Demophoon ugyanis a trójai háború után visszaindulván hazájába, a szélvész dühétől Thracia partjaira vettetett. Phyllis, Lycurgus és Crustumena leánya, az időben Thracia fejedelmnöje őt házába kegyesen befogadá, s nemcsak kiváló vendégszeretetet tanúsított iránta, hanem még tapasztalt jeles tulajdonaiért hűségével s szerető szívével is megajándékozta. Ez okból Demophoon egy darabig Phyllisnél időzött. Meghallván azután Mnestheus halálát, ki Theseusnak Athenéből való elűzetése után a trónt elfoglalá, fölgerjedt benne az uralkodásvágy; Phyllisnek azonban csak annyit mondott, hogy dolgainak elintézése végett szándékozik honába rándulni, esküvel igérvén, hogy egy hó leforgása alatt kedveséhez visszatér. Kijavított hajóin tehát Athenébe evezett: ámde a megígért visszatérésről tudni sem akar. Négy hó multával Phyllis a heroidák második levelét ír néki, melyben kéri, hogy megemlékezvén a jótéteményekről, ne szegje meg adott esküjét, mert ellenkező esetben ő a megsértett szerelmet önmagán erőszakos halállal boszulja meg. E levélben sóhajt fel keserűn Phyllis :

Hospita, Demophoon, tua te Rhodopeia Phyllis
Ultra promissum tempus abesse queror.

¹⁾ Kemény J. II. VI. 28—31.

²⁾ U. o. II. VI. 46.

³⁾ Cupidó I. 64.

Tempora si numeres, bene quæ numeramus amantes,
 Non venit ante summ nostra quærela diem;
 Spes quoque lenta fuit, tarde, quæ credita laedunt,
 Credimus: invita nunc et amante nocent.
 Sæpe, videns ventos coelo pelagoque faventes,
 Ipsa mihi dixi: Si valet ille, venit.
 Dic mihi, quid feci, nisi non sapienter amavi?
 Crimine te potui demeruisse meo.
 Unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi,
 Sed scelus hoc meriti pondus et instar habet.¹⁾

Ugyancsak e tárgyról röviden máshol is tesz említést, a mihez a «Kemény János»-ban levő részlet első versszaka²⁾ hasonló:

Quære, novem cur isse vias dicatur; et audi
 Depositis silvas Phyllida fesse comis.³⁾

s máshol:

Perfide Demophoon, surdas clamabat ad undas:
 Ruptaque singultu verba dolentis erant etc.⁴⁾

Gyöngyösinél is a Palinodiában:

Itélhettem azt is: Phyllis siránkozik,
 A kedves Démofon hogy tőle változik,
 Sok esküvésében annak csalatkozik,
 Azért megemésztő búra bocsátkozik.⁵⁾

Ily kedves tárgya mind a két költőnek *Byblis és Caunus* szerelme. Gyöngyösi először a «Murányi Vénus» azon részében mondja el e történetet, mikor Wesselényi aggodalmát rajzolja a fölött, hogy miként közeledjék Széchy Mária-hoz. S ez az aggodalom, mely Wesselényire van alkalmazva, a Byblis aggodalma a Caunushoz irandó levélbe kezdéskor. S Gyöngyösi e jelenetnél jónak látta elmondani Byblis szerelmét:

Gyenge Byblis esvén Kaunus szerelmében
 Főzte titkos tűzét sokáig szivében
 Majd megepedt volna immár nagy hevében,
 Mégis mind titkolta magános tűzében.

¹⁾ Heroid. II.

²⁾ Kemény J. II. VI. 28.

³⁾ Artis Amat. III. 39.

⁴⁾ Remed. Amor. 596.

⁵⁾ Palinodia 3 versszak.

Személyében néha mint tűz pirosodott,
Néha, mint félig holt, meg elhalványodott.
Szemérem s szerelem benne viaskodott,
Egyik a másikkal bajt vitt s tusakodott.

Ama szive tüzét vélle titkoltatta,
Hogy ezt kijelentse e szorgalmaztatta.
Egyik a másikat sokáig forgatta,
Szerelme meggyőzvé, ám megfutamtatta.

Izzadott, pirult, félt változott színében,
De nem volt egyebet mit tenni szívében,
Pennát foga végre reszkető kezében,
Megirá szándékát titkos levelében.¹⁾

A mennyit ir annyit óhajt bús szívében,
Pennája hol megáll, hol jár a kezében,
Eltörli azt, a mit kezdett volt elsőben,
Mást ir. Az sem tetszik. Sokat szakaszt félben.²⁾

Ez utolsó szak már Wesselényiről szól. Hogy ennek helyzetét megfelelően vázolja, elmondja Byblis szerelmét, a ki hasonlóképp tett a Caunushoz küldött levél megírásakor. Aggódik, remél, tollat fog, ir, javít, törül, s szívében ugyanazon érzelem lángja ég Széchy Mária iránt, mely Byblis lelkét Caunus iránt eltölté, mint azt a *Metamorphosis*-ban olvassuk :

Byblis in exemplo est, ut ament concessa puellæ :
... Illa quidem primo nullos intelligit ignes....
Paullatim declinat amor: visuraque fratrem
Culta venit, nimumque cupit formosa videri.³⁾
... Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram,
Incipit et dubitat: scribit, damnatque tabellas;
Et notat et delet: mutat, culpatque probatque.
Inque vicem sumptas ponit, positasque resumit.
Quid velit ignorat: quidquid factura videtur
Displicet, in vultu est audacia mixta pudori.⁴⁾

Wesselényi sem tudja, kivel küldje el levelét Széchy Máriának, s a véletlen segít rajta. Akad egy megijedt ficzkó, a kit pénzzel rávesz a vállalatra s az a viasszal bevont levélkét (akárcsak Byblisé) átadni igéri a murányi Venusnak. Ezt Ovidius is így írja :

¹⁾ *MV. II. 57—60.*

²⁾ *MV. II. 64.*

³⁾ *Met. IX. 455—62.*

⁴⁾ *Met. IX. 522—27.*

Cera manum, summusque in margine versus adhæsit.
 . . . Deque suis unum famulis pudibunda vocavit
 Et pavidum «fer has, fidissime, nostro» —
 Dixit et adiecit longo post tempore «fratri». ¹⁾

S e szomorú történet, Byblis könnyei, Gyöngyösi többi munkájából sem hiányzanak. ²⁾

Wesselényi levele pedig a Heroidák XVI. levelének másolata, éppen azé, a kire Wesselényi hivatkozik is benne (MV. II. 79.), Párisé Helenához.

Páris czélja: Helenában titkos szerelmet gerjeszteni s őt minden áron a maga részére megnyerni iparkodik. S hogy czélját elérhesse, levelében mindazt egybefűzi, a mi egy nőkebel megvesztegetésére leginkább alkalmas: dicséri Helena csodaszép alakját, hírneves nemzetségét, jól tudván, hogy a dicsvágó hölgyeknél efélékkel leginkább boldogulhatni, s igérvén, hogy őt nőül veszi, szökésre csábítja, biztosítván őt, hogy Trója erejével tőle minden veszélyt elháríthat.

Wesselényi is ismeretlenül szeret Széchy Máriába. Ő füleki kapitány, kire az ellenpárton levő várak visszafoglalása bízott. Czélját úgy reméli elérni, ha a vár asszonyának szívét megnyeri. Nem ismeri választottját, de tudja róla, hogy szép, hatalmas, büszke és hiú. Mint Páris Helenánál, úgy ő is Széchy Máriánál levéllel próbál szerencsét. Ugyanazon eszközöket használja fel ő is irásában, mint az ó-kor hőse. Wesselényi Gyöngyösinél csakugyan egy modern Paris, a ki Helenája kezével egy új birtok urává akar lenni. S Gyöngyösi ügyesen használja fel a Heroidák e levelét.

Nézzük Gyöngyösi es Ovidius hősét s velök a hasonlóságot a két levél között.

Wesselényi így ír Széchy Máriához:

Megbocsásás: már tovább nem birom tüzeimet,
 Megvallom előtted titkos szerelmemet,
 Ki érted annyira elbirta szívemet,
 Hogy, ha nem szánsz, veszély követi fejemet. ³⁾

Ovidius ékesebben szólaltatja meg a trójai királyfit:

¹⁾ Metam. IX. 565—69.

²⁾ Kem. I. 43. II. VI. 12. II. VII. 40. Cupido III. 93. Charikl. 39. Cup. I. 62. Palinodia 4. 11.

³⁾ MV. II. 69.

Hanc tibi Priamides mitto, Ledaëa, salutem ;
 Quæ tribui sola te mihi dante potes.
 Eloquar ? an flammae non est indice notæ,
 Et plus, quam vellem, iam meus extat amor ?
 Sed male dissimulo, quis enim celaverit ignem,
 Lumine, qui semper proditur ipse suo !
 Si tamen expectas, vocem quoque rebus ut addam ;
 Uror : habet animi nuntia verba mei.¹⁾

Wesselényi így ír tovább :

Nem is gyönyörködől, tudom, gyötrelmemben,
 Mordul sem tekintesz, tudom, levelemben.
 Csak azon is óh mint vidulok szivemben,
 Levelemet veszed ha édes kezekben.

Melyből szivem olyan reménséget vészen,
 Hogy ki irásomban becstületet tészem,
 Annál személyem is megvetett nem lészem,
 Jövendő dolgom is lesz nála jó részen.²⁾

Ovidiusnál :

Parce, precor, fasso ; nec vultu cætera duro
 Perlege, sed formæ convenienter tuæ.
 Iamdudum gratum est, quod epistola nostra recepta
 Spem facit, hoc recipi me quoque posse modo.³⁾

Gyöngyösi így folytatja tovább Wesselényi levelét :

Legyen ez úgy, a mint Cupido tégedet
 Nékem ígért, hozzám mutasd jó kedvedet,
 Hamarább vöttelek szivembe tégedet,
 Hogysem szemlélhettem kegyes személyedet.⁴⁾

Ovidiusnál :

Quæ rata sint mihi, nec te frustra promiserit opto,
 Hoc mihi quæ suasit, mater Amoris, iter.⁵⁾

Továbbá :

Ante tuos animo vidi, quam lumine, vultu
 Prima fuit vultus nuntia fama tui.⁶⁾

Gyöngyösinél:

¹⁾ Her. XVI. 1—10.

²⁾ MV. II. 71—72.

³⁾ Her. XVI. 11—14.

⁴⁾ MV. II. 73.

⁵⁾ Her. XVI. 15—16.

⁶⁾ U. o. 37—38.

Ugy értsd indulatját penig dolgaimnak,
Minap ereszkedvén kevéssé álomnak,
Hántam állapotját özvegyi voltomnak,
Nagy világossága történék házamnak.

Két felé tekinték, Cupidot ott látom,
Felvont ija előtt magam félre rántom
Mondá: ne félj, ezzel életed nem bántom.
Meglőve; a sebet még most is jajgatom.

A nyila mint szálla sebesen szívemben,
Azzal együtt menten te tűnél elmémben
Kinlódván azolta belső szerelemben,
Éjjel-nappal mind csak te forogsz szívemben.¹⁾

Ovidiusnál:

Te vigilans oculis, animo te nocte videbam;
Lumina cum placido victa sopore iacent.
Quid facies præsens, quæ nondum visa placebas?
Ardebam; quamvis hinc procul ignis erat.²⁾

Mint látjuk, az egész levelezés a heroidák utánzása. Széchy Mária Helena helyzetében van, bár a körülmények reá nézve kedvezőbbek, mint a világ legszebb asszonyára nézve voltak. Páris és Helena szerelmi története igen kedves Gyöngyösi előtt, s ő nem is mulasztja el, hogy azt adott alkalmakkor bele ne szője eseményei ékességei közé. Nem elégszik meg azzal, hogy Wesselényivel a Széchy Máriaéhoz irt levélben elmondatja, mennyire szereti őt ismeretlenül is, hogy a hír megelőzte szépségét, hogy őt birni vágyik; hogy mennyire ég, eped érte, «mint Páris ama szép Léda leányáért», hogy gyógyítsa meg szívének s bús elméjének sebeit, — hanem az egész szerelmes történetet is részletesen elbeszéli, mint azt a következő részben látjuk:

Midőn tetejére az Ida hegyének
Juno, Pallas, Venus leereszkedének,
Hogy ott itéletet e végre tennének,
A szép arany alma jutna melyikének.

E vala feltéve: a szebbiké legyen,
Köztök itéletet, melyről Páris tégyen.
Megállanak azért a pázsiton négyen,
Várván Páris voksát ki fejére mégyen.

¹⁾ MV. II. 76—79.

²⁾ Her. XVI. 99—102.

Juno gazdagsággal Párist édesgeti,
Bölcs tudományt ígér Pallas s hitegeti,
Szép Léda leányát Venus emlegeti,
Ha ő lesz a nyertes (mond) azt ölelgeti.

Megveti a többit; e tetazik kedvének,
Az almát itéli benne személyének,
Azonban erei hevülni kezdének,
Gerjed benne lángja szerelem tüzének.

Nyughatatlankodik, s kél a tengerekre,
Nem hajt gyors habokat forgató szelekre,
Bátran veti fejét minden veszélyekre,
Csakhogy Helenának éljenek kedvekre.

Megígérte Venus, van jó reménségben,
Mínthogy a szerelem bölcs a mesterségben
Módot talál végre az ismeretségben,
Végzé vele dolgát titkos szövetségben.¹⁾

Mert a gyors gályára hamar feltölteté,
Rengő vitorláit szélnek ereszteté.
Magát véle együtt Trojában viteté
Mint Venus ígérte, kedven ölelgeté.

Te lehetetlennek mondtad volna ezt is,
Rémitvén mint engem szerelmes Párist is,
Amint hogy miatta ismért sok veszélyt is,
De szeretvén mézül vette a mérget is.²⁾

Szavaiban kétes nem lehetek annak,
Kinek hűségéről sok jeleim vannak,
Az igaz szeretők mint Syrón nem csálnak,
Mérget méz szín alatt a bal szivek adnak.

Végezett dolgunkhoz tőle valami kell,
Tekéltességén. tudom nem múlik el,
Adott szavaimtól én is nem állok el,
Az szerencse dolga, miképpen viszen fel.³⁾

A mennyire lehetett, Gyöngyösi hú maradt mintájához.
Eszmemenete, kifejezései olyanok, mint Ovidius következő le-
írásának :

Tresque simul Divae, Venus et cum Pallade Juno
Graminibus teneros imposuere pedes.

¹⁾ MV. III. 134—140.

²⁾ MV. III. 142—143.

³⁾ U. o. 146—147.

Obstupui, gelidusque comas erexerat horror :
 Cum mihi, Pone metum, nuntius ales ait.
 Arbiter es formæ: certamina siste Dearum;
 Vincere quæ forma digna sit una duas.
 Neve recusarem, verbis Jovis imperat : et se
 Protinus ætheria tollit in astra via.¹⁾
 Dulce Venus risit, Nec te, Pari, munera tangant :
 Utraque suspensi plena timoris, ait.
 Nos dabimus quod ames, et pulchræ filia Ledaë
 Ibit in amplexus, pulchrior ipsa, tuos.
 Dixit : et ex æquo donis formaque probata,
 Victorem coelo retulit illa pedem.²⁾
 Te vigilans oculis, animo te nocte videbam.
 Lumina cum placido victa sopore iacent.
 Quid facies præsens, quæ nondum visa placebas ?
 Ardebam ; quamvis hinc procul ignis erat.
 Nec potui debere mihi spem longius istam,
 Cærulæa peterem quin mea vota via.³⁾
 Ut vidi, obstupui ; præcordiaque intima sensi
 Attonitus curis intumuisse novis.
 His similes vultus, quantum reminiscor, habebat,
 Venit in arbitrium cum Cytherea meum.
 Si tu venisses pariter certamen in illud ;
 In dubium Veneris palma futura fuit.
 Magna quidem de te rumor præconia fecit,
 Nullaque de facie nescia terra tua est ;
 Nec tibi par usquam Phrygia, nec solis ab ortu
 Inter formosas altera nomen habet.
 Crede sed hoc nobis : minor est tua gloria vero :
 Famaque de forma pæne maligna tua est.
 Plus hic invenio, quam quod promiserit illa :
 Et tua materia gloria victa sua est.⁴⁾

Ezt a történetet Gyöngyösi több helyen is ismétli. Így mikor a Lónyai leányokról szól, így rajzolja őket :

Három istenasszonyt látnál itt rendében,
 Hamikor tekétnél ezek seregében ;
 Mint mikor Párisnak az Ida hegyében.
 Junó, Pallás, Vénus jöttek elejében.⁵⁾

¹⁾ Her. XVI. 65—72.

²⁾ U. o. 83—88.

³⁾ U. o. 98—103.

⁴⁾ U. o. 133—146.

⁵⁾ Kemény J. I. I. 12

Ha sok kincscsel Junó Párist hitegette,
Elmés tudománynyal Pallás édesgette,
Helena szerelmét Vénus ígérgette
Hogy az arany alma tartatnék érette.

Ez három nymphának nézd el nemességét,
Találd ezekben amazok bőségét;
Értékét Júnónak Pallás eszességét,
Helenát ajánló Vénusnak szépségét.¹⁾

Midőn az idő felhasználásának szükségességéről ír «Kemény János»-ában, ismét megemlékezik e két szerető szívről :

Az idő a munka segítő mestere
Minden szerencsének : Páris is úgy nyere,
Hogy kezdett dolgában resten nem hevere,
Szép Helena mellett míg ágyat nem vere.²⁾

De nemcsak Gyöngyösi szereti Páris és Helena történetét, hanem Ovidius is, a ki szintén több helyen közbeszövi e szerelmes historiát.³⁾

Azonban az ovidiusi szerelmes történeteknek más példái is gyakran előfordulnak Gyöngyösinél. Ilyenek : Thisbe és Pyramus, Theseus és Ariadne, Jason és Medea, Ulysses és Penelope, Hero és Leander, Venus és Adonis, Dido és Aeneas stb., úgy a mint a «Szerelmek könyvében» csoportosítva vannak. «Kemény János»-ban több oly helyet találunk, melyekben e neveket csoportosítva látjuk ; pl.

Továbbá egy kevésé Ariadna óhajt,
Átkozza Theseust, hogyha vissza nem hajt,
Küszködik szívével, tart azzal erős bajt,
Ha meg nem jön, készít ez is halálos jajt.

Hányja hozzá való igaz szeretetét,
Véle sok szükségben jó cselekedetét,
A Minotaurustúl mint menté életét,
Csalá mindazáltal, megmásoló hitét.⁴⁾

A Heroidák tizedik levele szerint u. i., melyet Ariadne ír The-

¹⁾ K. J. 14. 15.

²⁾ U. o. I. III. 62. V. ö. még. I. IV. 17. I. IV. 39. I. V. 7. II. VI. 33. Cupido I. 100. U. o. III. 2.

³⁾ Amor. II. 18. Ars Amat. I. 685—90. Rem. Amor. 65. Met. XII. 5—10.

⁴⁾ Kemény J. II. VI. 31. 32.

seusnak, ez csak Ariadne segélyével térhet vissza Minotaurus megölése után a labirinthusból, s ezért Ariadnét, a ki őt megszereti, magával viszi hazájába. Naxosba érven, a mély álomban szendergő Ariadnét Bacchus intésére a szigeten hagyta. Fölébredvén a hölgy, s magát elhagyatva látván, ezen levél szerkesztéséhez fogott, melyben Theseus keményszívúsége ellen kikel, s a jótettek feledőjének bélyegzi őt; végre hosszas panaszai után érzékenyen kéri, térne vissza hajójával érette.

Gyöngyösi e történetet hasonlatképen a «Murányi Vénus»-ban is felhasználja, Széchy Mária epedő, izgatott várakozását rajzolván az érkező Wesselényire:

Ott mint Ariadne a Theseust várta,
Mikor éjjel nappal tenger partját járta,
Honnét jó szerelme, óhajtva vigyázta,
S kevés óráit is ezernek számlálta.¹⁾

Érdekes a következő versszak, mely az előbbieket folytatása. Itt Oenone és Páris említetnek. Ez ismét a heroidák ötödik levelének reflexiója. Miután Páris Helenát, Menelaus feleségét, mint az ítélet jutalmául a hölgyek legszebbikét elragadta s magával Trójába vitte, Oenone, egy nymphea, kit Paris pásztor ifjú korában megszeretett s nőül is vett, a kivel az arany alma fölött való versenygésig boldog házasságban élt, erről értesülvén, levelet ír hozzá — a heroidák ötödikét, — melyben panaszok közt szemére veti hűtlenségét s tanácsolja neki, hogy Helenát adja vissza a görögöknek, őt pedig fogadja ismét vissza. Ezért mondja Gyöngyösi:

Ezek ellenében jobb felül fordulván,
Oenone kesereg gyakorta jajdulván,
Szép Párist óhajtja, mellőle elhulván,
Annak szereteti Helenára gyulván.²⁾

Pyramus és Tisbe historiáját pedig már önkénytelenül is hozzácsatolja az előbbi két történethez, s azt röviden el is mondja, úgy mint a mythológiából tudjuk:

Beljebb az erdőnek sötét árnyékában
Búskodik Pyramus egy nagy fa aljában,
Ereszti végtére törét ágyékában
Tulajdon vérenek borul biborában.

¹⁾ MV. III. 265. V. ö. még Kemény J. I. V. 47.

²⁾ Kemény J. II. VI. 33.

Annak szerelmese, Thisbe is oda jár,
De szép Pyramusát halva találja már,
Reméllett örömét éri keserves kár,
Életéhez ő is több virradást nem vár;

Hanem csókot adván elesett testének,
Felemeli véres törít édesének,
Jajgatási között akasztja mellyének,
Általúti magát s véget ad éltének.¹⁾

S ez a Thisbe van Keménynek Annától kapott gyűrűjébe is bevésvé, melynek más részében Ariadnének Theseus után bánkodó alakja látható.

Érdekes a jegykendő leírása is, melyet Lónyai Anna küld Keménynek. Tyrusi szövetből készült, melynek négy szeglete mythologiai alakokkal van kivarrrva. Az egyik szegletén Diana látható, a mint őt a nymphái társaságában való fürdése közben Actæon meglepi, a kit ezért büntetésül szarvassá változtat. E jelenet a *Metamorphosis* III. könyvének 156—205. verseiben van elbeszélve. A másik szegletében Apolló s Daphne, a harmadikon Jupiter, amint bikává változva Inót, Agenor leányát elrabolja, s a negyediken Adonis szomorú végzete van kihimmezve.²⁾ Mindegyik jelenet a *Metamorphosis*-ből való, sőt maga az eszme is, a mennyiben ennek hatodik könyvében hasonló dolog fordul elő. A mæoniai *Arachné* szomorú esetének története ez, a ki a szövés mesterségében oly művészi jártasságra tett szert, hogy annak megbámulására sokszor elhagyák szőlőhegyeiket a Tmolusz, s habjaikat a Pactolos nymphái. Elbizakodottságában azonban *Pallas*-sal kél versenyre. A munka megkezdődik. Itt is tyrusi üstben főzött bársony szövetik alig észrevehető finomságú árnyalatokkal. Minde-
nik szövet régi történeteket fest le.

Pallas a kekropsi vár mellé Mars hatalmát s a tartomány elnevezése feletti régi vitát festi. Tizenkét isten s köztök Jupiter magas királyi székeken komoly fenségben ülnek. Mindenik isten képe megismerhetővé van téve. Jupiter királyi termetű. A tenger istene áll s hosszú háromágú szigonyával egy meredek kősziklát megüt-
vén, abból tüstént egy tengert áraszt, bizonyítandó, hogy a város őt illeti.

¹⁾ Kem. II. VI. 34. 37.

²⁾ Kemény J. I. V. 19—28.

A szöveget négy csúcsába négy versenyt sző, melyek kis ábrázolások ugyan, de színeikkel nagyon szembetűnők. Az első csúcson a thrákiai Rhodope és Hæmos jelennek meg, most jéghegyek, hajdan oly emberek, kik a magasságbeli istenek neveit tulajdonították maguknak. A második csúcs a Pygmeusok anyjának szomorú sorsát mutatja, kit Junó egy versenyben legyőzvé, daruvá változtatott. Antigonét is lefesti, ki egykor a nagy Jupiter feleségével mert versenyezni, végre az utolsó csúcson a gyermekeitől megfosztott Kinyrast mutatja, ki a templom lépcsőit, a maga leányai tagjait ölelvén, a kövön fekvé sírni látszik.

Arachne a bika által megcsalt Europa képét szövi, azt is lefesti mesterségesen, hogy Aszteria a sassal küzködik, Leda a hattyuszárnyak alatt fekszik, Jupiter Satyrus képében Nycteissel enyeleg, s hogy ugyanaz a tyrysi Alkmenét mint Amphitryon, Danaét mint aranyeső, Asopist mint tűz, Mnemozünét mint pásztor s Deioست mint tarka sárkány elcsábította stb.¹⁾

Hogy ez eszme csakugyan Ovidiusból való s annak mintájára készült, Gyöngyösiből is kitetszik, mert a szöveget rajzának leírását befejezve, a következőket mondja, a miből nem is nagy mesterség kitalálni a Metamorphosisra való vonatkozást:

Virágok sok neme keríti ezeket,
Mesterséges munka osztja leveleket,
Minerva ha mivelt ezeknél szebbeket,
Mikor Arachnéval próbálták ezeket.²⁾

s ez a versszak a metamorphosisi elbeszélés végéhez is illő, hol ezek mondatnak:

Ultima pars telæ, tenui circumdata limbo,
Nexilibus flores hederis habet intertextos.³⁾

vagyis hogy a szöveget széleit repkényekkel vegyest virágkoszorúk veszik körül, épen úgy, mint a költőnk leírása szerint Lónyai Anna jegykendőjét.

A két szövegeten nem ugyanazon alakok rajza látható ugyan, de hogy azért a Lónyai Anna kendőjébe rajzolt jelenetekhez az eszmét ez a történet adta Gyöngyösinek, a mondottakból kétségtelen.

¹⁾ Az itt leírt s összehasonlítás végett elmondott részt a Met. VI. könyvének 10—125. verseiből fordításban közlöm.

²⁾ Kemény J. I. V. 27.

³⁾ Metam. VI. 127—128.

Érdekes az is, hogy a vadászó Kemény kutyáinak leírása s részben nevei is az Ovidius által mondottak után vannak csoportosítva. Mikor Actæon Dianát fürdés közben meglátja s ezért az istennő őt szarvassá változtatja, saját kutyái tépik szét a szarvassá lett Actæont. Ovidius e jelenetnél megnevezi a kutyákat és egy-szersmind pár szóval megemlíti tulajdonságaikat is, hogy pl. hova való származásúak, szaglásukat, kiváló előnyeiket stb.

Igaz ugyan, hogy e két leírás bizonyos tekintetben különböz, mert hiszen Kemény, a magyar főúr, nem adhatja ugyanazon görög neveket kutyáinak, melyekkel Actæon hívta őket. Ámbár Kemény kutyáinak nevei sem valami magyar hangzásúak. De leírásuk hasonlít Actæon kutyáiéhoz.

Kemény kutyáiról Gyöngyösi a következő leírást adja.¹⁾ A törökországi, kövér, lompos Dervis, a nyúltzó Delphin és *Tigris*, a párducz-kores Hylax és Philax, a farkasfajzatú *Dorcse* és *Agre*, a foitos *Liciska*, a moldvai fürge Kurta, a szuszogó és róka által megharapott *Drómás*, a török Tauz, a daruszintú Mopsus s az ordas Korydon, a szálkás *Harpia*, a kopár Szárcsa, babos Leopárd, a fehér Hattyu, fekete Csóka.

Actæon kutyáit Ovidiusnál így találjuk rajzolva.²⁾ «Mig így kételkedik (t. i. Actæon), meglátják őt a kutyák s legelőször *Melampus*³⁾ s az éles szaglású *Ichnobates*, amaz krétai, ez spártai faj, adnak jelt ugatásokkal. A jeladásra szélnél sebesebben oda rohannak a többiek is. Az arkadiai Pamphagus, *Dorceus*, *Oribazus*, a derék *Nebrophonos*, a haragos *Theronnal* és *Lelapssal*; a gyors lábú *Pterelas*, az éles szaglású *Arge*, a minap vadkan által megsebesített *Hylæus*, a farkasnemzetségű *Nape*, a nyájörzö *Pœmenis*, a két kolyke által kísért *Harpya*, a sicyoni nyulánk *Ladon*, *Dromas*, *Canace*, *Sticte*, *Tigris* és *Alce*, a fehér *Leucon*, a fekete *Asbolus*, az erős *Lacon*, a gyors *Aëlló*, *Thous*, a könnyű *Lycisce* testvérjével *Cypriussal*, a tarka *Harpolos*, *Melaneus* s a bozontos *Lachne*: *Labros* és *Agriodos*, mindketten dictæi atyától s spártai anyától származottak, az élesszavú *Hylactor*, sok egyebekkel együtt, melyeket hosszas volna megnevezni.

¹⁾ Kemény J. I. II. 36—52.

²⁾ *Metamorph.* III. 205—225 magyar fordítása a könnyebb összehasonlítás kedvéért.

³⁾ Mi Hollónak nevezhetnők.

Az egész sereg prédát szomjuzva fut utána hegyen-völgyön, járt és járatlan helyeken.»¹⁾

Ez a három név azonban: Tigris, Dromas és Liciska két-ségbevonhatatlanná teszi, hogy Gyöngyösi ebben a leírásban is szerfölött ragaszkodott Ovidius szövegéhez, mert e három név egyezése a két költőnél egyáltalában nem lehet a véletlen játéka.

Gyöngyösi ez után dolgozott s csak annyit használt fel, a mennyi tárgy kikerekítéséhez szükségesnek látszott előtte.

Már a «*Csalárd Cupido*»-ban²⁾ Diana vadászkutyái között a *Metamorphosis* most leírt kutyái közül a következőket találjuk: Labros, Harpalos, Alee, Nape, Tigris, Melampus, Dromas, Harpia, Pharon, Lyciska, Hiale, Hilactor, Leucon — s három újat: Figalia, Thalia és Tacsó nevűeket.

S ez biztossá teszi azon állításunkat, hogy Gyöngyösi még ezekben is Ovidius-utánzó.

Szép az *Echo eredetének* s *Narcisz szerelmének* leírása, melyet Gyöngyösi több helyen felemlít. A «*Murányi Venus*» harmadik énekében Wesselényi szájába adja e történetet:

1) Dum dubitat, videre canes: primusque *Melampus*,
Ichnobatesque sagax latratu signa dedere,
Gnosius Ichnobates, Spartana gente *Melampus*,
Inde ruunt alii rapida velocius aura,
Pamphagus, *Dorceus* et *Oribasus*; *Arcades* omnes:
Nebrophonosque valens et trux cum *Laelape Theron*
Et pedibus *Pterelas* et naribus utilis *Agre*,
*Hylæus*que fero nuper percussus ab apro,
Deque lupo concepta *Nape*, pecudesque secuta
Poemenis et natis comitata *Harpia* duobus,
Et substricta gerens *Sicyonius* ilia *Ladon*:
Et *Dromas*, et *Canace* *Sticte*que et *Tigris* et *Alee*,
Et niveis *Leucon* et villis *Asbolus* atris,
Prævalidusque *Lacon*, et cursu fortis *Aëlo*,
Et *Thous* et *Cyprio* velox cum fratre *Lycisce*:
Et nigram medio frontem distinctus ab albo
Harpalos et *Melaneus*, hirsutaque corpore *Lachne*:
Et patre *Dictæo* sed matre *Laconide* nati,
Labros et *Agriodos* et acuta vocis *Hylactor*:
Quosque referre mora est. Ea turba cupidine prædæ
Per rupes scopulosque, audituque carentia saxa,
Qua via difficilis, quaque est via nulla, feruntur.

Metam. III. 206—223.

²⁾ V. ö. *Cupido* II. 56—83. versszakait, melyeket nagy terjedelmöknél

Ezt penig az Echo cselekedte velem :
Mert őt is viselte néha a szerelem,
Mínthogy az ő dolga vala veszedelem,
Várná, hogy engem is rémitne félelem.

Volt e seregéből régen a nympháknak,
Kik szűz Dianával erdőkön vadásznak,
Akkor is mestere volt a csácsogásnak,
Esett szerelmében végre Narcissusnak.

Mely igen maga hitt lévén szépségében,
Megutálja Echot, nem veszi kedvében,
Kin megháborodik s bűt nevel szívében,
Megemészti magát végre keservében.

Teste nedvessége búval elszárada,
Csontjaiból pedig kőszikla forrada,
Nyúghatatlan szava, amint volt marada.
Nyelveskedésének vége nem szakada.

Völgyek között történt volt elváltozása,
Ottan vagyon most is szaporább lakása,
Kinek végeződik békével szállása,
Hogy ettől ne lenne visszacsapatása.

Mínthogy szerencsétlen volt ő szerelmében,
Másoknak már irigy jó szerencséjében,
De bár üvölsön ő az hegyek völgyében,
Csak én asszonykámnak maradjak kedvében.¹⁾

Ovidius a következőleg beszéli el e történetet : ²⁾ «Midőn Echo Narcist a sűrű erdőben út nélkül látja járni, szerelembe esik vele. Titkon követi nyomdokait s mennél tovább követi őt, annál inkább lángol szerelme, mint a fáklya végén a kénkö, ha láng ér hozzája. Oh hányszor akarja őt nyájas szókkal megszólítani s kérésével szívét lágyítani: de természete nem engedi, hogy elkezdje beszédét; hanem annál készségesebben figyelmez a hangokra, melyeket ismételni lehet.»

A Metamorphosisban innét kezdődő további részt, az echós verset «Kemény János»-ban találjuk. Ott u. i. az Echo megjelenik

fogva alkalmatlan volna szórul szóra idézni. Mindenesetre e kicsiség is jellemző Gyöngyösi poézisára nézve, s igaz az, hogy minden ékesítésnél, ha valaminek kiszínezéséről van szó, csak Ovidiushoz fordul.

¹⁾ MV. III. 105—111.

²⁾ Metam. III. 370—369.

a búsongó Keménynek s köztük a következő szépen s ügyesen kike-
rekített párbeszéd foly:

Mond: Narcissus heve nemde most is fáraszt,
S eltávozásával uj siralmat áraszt,
Azt keserged? avagy adván jajos választ,
Azt szánod hogy engem sok veszély fáraszt? (Echo) *Azt.*

Szánhatd is azt méltán, mert kénom szünetlen,
Szerencse balkeze forgat kéméletlen,
A kénozó tatár nem szán mert kegyetlen,
Szive engesztelhetetlen. (Echo) *Telhetetlen.*

Igenis, azt tudom, mert tülem sokat kér,
Akinek gőzétül szédelgő fejem sér,
Ha el nem készitem, mondja több kinra vér,
S így szabad világot zárt napon nem ér. (Echo) *Ér.*

Vajha érne! és szád igazat mondana,
Hogy innét valaki engem megoldana,
Azért nyelvem téged örökké áldana,
De ki volna az, ki megváltana? (Echo) *Anna.*

Nincsen is egyébbről csak róla reménység,
Nyomorúságimban hogy volna segítség,
De minthogy utálást okoz a szegénység,
Talán benne is megalutt az hűség. (Echo) *Ég.*

Nem kétlem azt, tudom, mindent mivelendő
Érettem, valami tüle lehetendő,
De szívének sebe mely nagyra gyülemendő,
Hogy halálos leszen félemendő. (Echo) *Élemendő.*

Ha él is, nyavalyás és nehéz gondokkal.
Irtam vala néki az elmúlt napokkal;
Tudom, rakva szive aggasztó gondokkal,
Mint annyi tövises gazokkal. (Echo) *Azokkal.*

Reménlem, ha postám kezéhez vihette,
Írásom azokban eddig enyhítette,
De félek, s nagy gondban vagyok is érette,
Hogy lett levelemnek eltérette. (Echo) *Vette.*

Bár vette is, de a posta későn járván,
Mig hirét nem hallom, van szívemre zárván
Sok ezer gondokkal terhelhetett márván:
Hogy értsem mint vagyon, alig várván. (Echo) *Árván.*

Bizony árván, minthogy elvesztette társát,
Melytül keservesen érzi elválását,

S ujitván, mint Byblis, könyvei forrását,
Talám most is tész *sirdsdt.* (Echo) *Írdsdt.*

Azt bús szívem régen várta s emlegette,
De még eddig kedvét vele nem tölthette.
Sőt arra is, az mely leveletem vette,
Ugy látom, válaszát felejtette. (Echo) *Tette.*

Ha tette s vehetem, méltó örvidenem,
Kedves irásának, azt csókkal ültenem,
De látom-é magát valaha, istenem,
Vagy nála nélkül kell holtig sinlenem. (Echo), *Nem.*

Sok biztatásokkal ingerlesz remélni,
A kételkedéstül meg akarsz kémélni,
Hogy itt fogyjon éltém nem kell tehát félni?
Lehet Annámmal is még beszélni? (Echo) *Élni.*

Ha az úgy lesz, áldlak életem végén is,
Kérlek, ily biztatást tégy Annám szíven is,
Elmégyek, már régen elhúnt a napfény is,
És nyugoszik a több rab szegény is. (Echo) *Én is.*¹⁾

Ovidius echos verse, melynek mintájára Gyöngyösi az övét készíté, a következő:

Fortē puer, comitum seductus ab agmine fido,
Dixerat: Equid *adest?* et, *Adest* responderat Echo,
Hic stupet: utque aciem partes dimisit in omnes:
Voce *Veni*, clamat magna. Vocat illa vocantem.
Respicit: et nullo rursus veniente, Quid inquit,
Me fugis? et totidem, quot dixit, verba recepit.
Perstat; et alternæ deceptus imagine vocis;
Huc *coëamus*, ait: nullique libentius unquam
Responsura sono, *Coëamus*, retulit Echo:
Ille fugit: fugiensque, Manus complexibus aufer,
Ante ait emoriar, quam *sit tibi copia nostri.*
Retulit illa, nihil, nisi, *Sit tibi copia nostri?* ²⁾
Indoluit: quotiesque puer miserabilis, *Eheu.*
Dixerat; hæc resonis iterabat vocibus, *Eheu.*³⁾
.. Verba locus: dictoque *Vale*, *Vale* inquit et Echo.⁴⁾

Az egyezés itt nem a tartalomra, hanem az alakra vonatko-

¹⁾ Kemény J. II. VI. 1—17.

²⁾ Metam. III. 379—393.

³⁾ U. o. 495—96.

⁴⁾ U. o. 501.

zik, a melyet Gyöngyösi talán sokkal ügyesebben is felhasznál, mint Ovidius.

Az echós versek divata éppen Ovidius nyomán a XV. és XVI. századbéli olasz költőknél nagyon elterjedt volt. Csinos, tetszetős alakban szőtték be a költők az echo szerepeltetését verseikbe, s inkább a nyelvkezelés könnyűségére valló játék kedvéért, mint szükségből. S a mi az echós versek használatának szépségét teszi, — az Echo válasza az, a mely míg egyrésről a szép rimelés kedvéért történik, — de másfelől nagyon talpraesett is, a mennyiben az Echo válasza csak egy-egy rím, a mely mégis sokat mondó, mint Gyöngyösinél látjuk a Kemény János beszélgetésében.

Szerepelteti az echót Zrínyi is, s éppen úgy, mint Gyöngyösi, — nem lehetetlen, hogy az echónak ilyenén használata Gyöngyösinél éppen Zrínyi nyomán történik, a kinek művét ő ismerhette.

A «Murányi Venus» feltűnő egyezései között még a szerelem és vitézség párhuzamba állítása *) van hátra. Gyöngyösi itt is alkalmat vesz magának egy kis ovidiusi reminiscentiára.

Az egyezés kedvező volt Gyöngyösire nézve. Az ő hőse is szerelmes, a ki katona, hadvezér s emellett özvegyességben éli vitézi napjait, melyeknek egyhangúságát az utóbbi időben a murányi Vénus szépségének híre zavarja meg. Wesselényi inkább katona, mint ömlengő szerelmes s éppen hadvezéri functiója közben esik a szerelem sötét veremébe. Wesselényi még java korbéli férfi, jeles hadvezér is s csak szerelme árán jut mégis a várnak és Széchy Máriának birtokába.

Midőn tehát Gyöngyösi elbeszélésének eme részéhez ért, eszébe jutott a «Szerelmek könyvének» az a része, melyben a szerelem és vitézség párhuzamba van állítva, s mert Gyöngyösi historiájánál nem állt Ovidiusnak e mondása: «turpe senex miles, turpe senilis amor», — bátran átvette az ugyanott elmondott szép részeket a szerelmes vitézekről a következő sorokban:

Két hasonló dolog: szerelem, vitézség,
Kiket egyaránt ér mind jó, mind nehézség,
Vénus és Mars között van régi szövetség,
A miként tanított erről a régiség.

A vitézek dolga s a szerelmeseké
Egyenlő, oly ezé, amint a másiké,

*) Murányi Vénus III. 4—19.

A mely idő tészí a vitézt erőssé,
A szerelmezt azon teheti kedvessé.

A vitézek dolga sok földeket jární,
Kétes reménsséggel szerencsésjét vární,
A puha életet kedvétől elzární,
Esőt, havat, záport egyaránt próbální.

Kétes szerencsése a szerelmesnek is,
Sokat fárad s visel hosszú utakat is,
El szokta múlatní a lány ágyakat is,
Ismér sok hideget s forró napokat is.

Vigyáz leseire a vitéz, strázsát áll,
Álom szemeire éjjel is ritkán száll,
Kivánt próbájára ha mi módot talál,
Siet, meg sem tartja sem veszély, sem halál.

Nehéz ugyan vární a szerelmeseknek,
A szerént a próbaleső vitézeknek,
De az idő szabván módját mindeneknek,
Annak rendi ellen ezek sem mehetnek.

Állani az idő ellen ha lehetne,
Akármi is végben könnyebben mehetne,
Tűzéről szerelmes hamarébb tehetne,
Vitézi próba is elébb készülhetne.

Az a «régiség», melyre Gyöngyösi hivatkozik, nem egyéb, mint a «Szerelmek könyvének» kilenczedik elegiája, hol is a szerelem és vitézseg így van párhuzamba állítva :

Militat omnis amans et habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Quæ bello est habilis, Veneri quoque convenit, ætas
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Quos petiere duces annos in milite forti.
Hos petit in socio bella puella toro,
Pervigilant ambo: terra requiescit uterque,
Ille fores dominæ servat at ille ducis.
Militis officium longa est via, mitte puellam:
Strenuus exempto fine, sequetur amans.
Ibit in adversos montes, duplicataque nimbo
Flumina: congestas exteret ille nives.
Nec freta pressurus tumidus causabitur Euros:
Aptave verrendis sidera quæret aquis.
Quis, nisi vel miles, vel amans et frigora noctis,
Et denso missas perferet imbre nives?
Mittitur infestos alter speculator in hostes:
In rivale oculos alter, ut hoste, tenet.

Ille graves urbes, hic duræ limen amicæ
 Obsidet: hic portas frangit, at ille fores.
 Sæpe soporatos invadere profuit hostes:
 Cædere et armata vulgus inerme manu.
 Sæpe maritorum somnis utuntur amantes;
 Et sua sopitis hostibus arma movent.
 Custodum transire manus vigilumque catervas
 Militis et miseri semper amantis opus.
 Mars dubius nec certa Venus; victique resurgunt
 Quosque neqes unquam posse iacere, cadunt.¹⁾

Az idézett részletek szolgáljanak az egyezések illusztrálására. Ezekkel azonban korántsem azt akarom bizonyítani, hogy Gyöngyösi szószerint fordít, hanem csak azt, hogy feltűnően követi Ovidiust mindabban, a miben csak követheti, ezt pedig azért teszi, hogy munkájának történeti, való részleteit kiszínezza. Tud ő magától is sokat és szépet mondani, s gyakran akaratlanul követi Ovidiust.

Általában nagy szeretettel használja fel a mythológiát, azt a mythost, melyet mesterétől, Ovidiustól tanult, s a Metamorphosis szerelmeit alkalomadtán mind elősorolja.

Így kerülnek bele munkáiba a hajnaemelő Phosphorus,²⁾ Alcyone, Galathea és Acys,³⁾ Aeneas és Lavinia,⁴⁾ Iphigenia feláldozása,⁵⁾ Ulysses és Penelope,⁶⁾ Hero és Leander,⁷⁾ Dædalus és Icarus,⁸⁾ Laodemia és Protesilaus,⁹⁾ Circe és Pandora,¹⁰⁾ a rózsa és Venus,¹¹⁾ Dido és Anchises,¹²⁾ Aeneas¹³⁾ stb., a kiknek történeteit élvezetesen, szépen, röviden elmondja, majd például hozva fel azo-

¹⁾ Ovid Amor. Libr. I. El. IX.

²⁾ Kem. I. 20.

³⁾ U. o. I. III. 24. III. I. 8. II. IX. 56. V. ö. Metam. XIII. 795.

⁴⁾ Kem. I. IV. 55—60. V. ö. Met. XIV. 570.

⁵⁾ Kemény II. II. 34. V. ö. Met. XII. 30.

⁶⁾ U. o. II. IV. 6. II. IX. 56. V. ö. Met. XIII. 900—905. és XIII.

5—10.

⁷⁾ U. o. II. VII. 42. V. ö. Heroid. XIX.

⁸⁾ MV. III. 45. Kemény J. III. IV. 56. V. ö. Metam. VIII. 185—220.

Ars Am. II. 23.

⁹⁾ Kemény J. III. V. 105. V. ö. Her. XIII.

¹⁰⁾ M V. III. 190—195.

¹¹⁾ MV. III. 232—237. V. ö. Metam. X. 530—560; 730—735. Ars Am. I. 512.

¹²⁾ Cupido II. 143. V. ö. Met. XIV. 77.

¹³⁾ Kem. II. VI. 38. V. ö. Heriod. VII. Amor. L. III. 38. Kem. II. 57. I. IV. 17. Cupido. I. 100.

kat, majd sajnálkozva sorsuk felett, majd lelkesen énekelve rég letűnt szerelmeikről.

Hosszas volna mindezen történetekkel részletesen foglalkozni. Nem fordítások ezek, nem is átvételek talán, hanem csak egyszerű megemlékezésképpen kerülnek az esemény elbeszélésébe, mert nem lendítenek rajta semmit, nem viselik magukon a fordítás jellegét, hanem mint egyéni tulajdon, mint Ovidius tanulmányozásának eredménye szerepelnek. A szíves olvasó, ha érdeklődik e részletek iránt, hasonlítsa össze az idézett részleteket, melyeknek bővebb fejtegetésébe ezuttal nem bocsátkozom, megelégedvén az egyszerű utalással, melyet kicsiny értekezésem keretében bőven tárgyalni nem találtam nagy fontosságúnak.

* * *

Gyöngyösi «Kemény János»-ában nem oly sok az ovidiusi vonás, mint a «Murányi Vénus»-ban, mégis ennek legérdekesebb, legszebb, legköltőibb része az, melynek eszméjét Ovidiusból veszi: Keménynek és Lónyai Annának levelezése.

Ez pedig a Heroidák hatása alatt született meg.

A levélalak nem szokatlan a poezisben. A költő levélformában mondja el gondolatait, eszméit, s azt valakihez intézve, mindnyájunkhoz szól. A levélalakú költészet kétféle: komoly, mint Horatius levele a Pisokhoz, s ekkor didacticus irányú; vagy lyrai, melyet szerelmesek írnak egymásnak s akkor heroidának neveztetik. A heroidák első használója Ovidius. Ő ugyanis régi szerelmesek szájába adva, saját érzelmeit teszi papirosra, melyeket kiválóan a lyrai hang tesz érdekessé. Két távollevő szerelmes epedése kinján, félelmén, aggodalmán legjobban a levél által vél egyidőre könnyíteni. Így tesz — Ovidiusnál — Penelope, a ki esdve kéri férjét, Ulysseszt, hogy mielőbb térjen haza, miután Trója elpusztulása után a késedelemre és kimaradásra többé semmi oka sincsen; így Phyllis, ki kérve kéri Demophoont, hogy térjen meg hozzá, különben megsértett szerelmét önmagán erőszakos halállal boszúlja meg; Briseis arra kéri Achillest, hogy fogadja őt vissza s ragadjon fegyvert a trójaiak ellen; Phædra, Ariadne nővére, ki Hippolyt iránt gyulad égő szerelemre s ugyanerre bírni törekszik ezt is; így ir Oenone Parisnak, Hysipyle Jasonnak, Dido Aeneasnak, Hermione Orestesnek, Dejanira Herculesnek, Ariadne Theseusnak, Canace Macareus-

nak, Medea Jasonnak, Laodamia Protesilausnak, Hypermnestra Lynceusnak, Sappho Phaonnak, Paris Helenának, Helena Parisnak, Leander Heronak, Hero Leandernek, Acontius Cydippának, Cydippa Acontiusnak, — összesen huszonegy levélben.

Mindenikben a távollévőért ég az író, a ki szereti azt, kihez levelét intézi; sorsa bús, helyzete, állapota aggasztó, szívét gyötrelmek és fájdalom lepik el, míg a kedves vissza nem jó. Mindeniknek teher és szomorúság az élete, nincs, a ki szívének szerelmét megértse; a féltés és vágyakozás megnyilatkozása ez, az epedése az után, a kit a végzet vagy a saját hűtlensége tart távol. Ugyanaz a remegő aggodás, ugyanazok a keserves fohászok, ugyanaz a mély, olthatatlan szerelem jellemzi valamennyit. Nincs előttök semmi vágy, csak szerelmesöknek viszontláthatása, nem érdekli őket más, csak kedvesöknek sorsa, melyért kínokat állnak ki a távolban. Megkérdik a szellőt, jön-e, a kit epedve várnak, látta-e, hoz-e hírt felőle. Az ég csillagírásából az ő válaszát olvassák, virágok illatában az ő szerelmes szavait szívják magukba; — üzenetet küldenek a csermelytől, a hullámok zenéjétől, az ágon ülő madár dalában, — s minden gondolatuk, vágyuk, érzésük egyben csoportosul: abban, a kit szeretnek.

Nincs a szívnek olyan titkos érzése, mely nem nyerne kifejezést, a természetnek annyi szépsége, melyhez szerelmesöket nem hasonlítanak, a költészetnek oly sok ékes szava, melyet fel nem használnának. S mindezeknek csak egy a végezője: a végtelen szerelemnek kifejezést adni. S ez magából a helyzetből folyik önkénytelenül. Egy a bűnük, egy az erényük: hogy véghetetlenül szeretnek.

Kemény és Lónyai Anna levelezéséből is ez tűnik ki.

Mikor legjobban szeretik egymást, mikor már nagyon közel vannak egyesülésük boldog pillanatához, — akkor szakadnak el egymástól. A még ki nem elégitett szerelem összes lángjával égnek egymásért, — s távol kell lenniök egymástól, nincs más mód, hogy szerelmi epedésüknek, hűségüknek, az egymástól való elszakadás fölött érzett fájdalomnak, busongásnak kifejezést adhassanak, hogy egymással közlekedjenek: csak a levélírás.

Gyöngyösinek szép alkalmá volt munkája e részében a heroidák tanulmányozásának hatását érvényesíteni.

Nem hasonlít ez a két levél a heroidák egyikéhez sem, — legalább tartalomban nem, — hanem magán viseli a heroidák közös

vonásait, meg van bennök is az a sok szépség, csín, kellem, kedvesség, — s a mi a fő, a lángoló, epedő szerelem, a mi a heroidákat együttesen, közösen jellemzi.

Keménynek a tatár fogság nem mint fogság keserves, ámbár rabélethez nem szokott egyéniségének visszatetsző, fáradalmas és fájdalmas, hanem keserves azért, mert Annájától szakítja el. Szomorúan tekint ki tömlöcze ablakán s szemei egy árva gerliczén akadnak meg. Keménynek más nem is juthat eszébe, mint az, hogy e kis madár párját keresi, azért eped, azért sorvad el. Eszébe jut az ő Annája, — s levelet ír neki. Rabságában is — ugymond — Annánál időzik az ő lelke, látja, a mint ő érte szomorkodik, kesereg az ő szomorú sorsa fölött, s az fáj lelkének legjobban, hogy Annát az ő szomorú sorsa hervasztja. Az ő gondolata mindig Annánál mulat, sokat nézi tőle kapott gyűrűjét, a melynek a kövébe vésett allegóriájából reményt merít, hogy valaha egyesülnek. Csupa szerelem, csupa édesség, csupa gyöngédség ez a levelet író fogoly vitéz, — a ki mindenről kész lemondani, csak kedvese oldala mellett lehessen, mert «ha te velem leszesz, megleszen mindenem».¹)

Lónyai Anna küldött válaszában szintén meleg szeretetét nyilvánítja. Előadja szerelme szülte aggodalmait; majd távolléte miatt panaszkodik, ez által is kimutatni akarván, mennyire őszinte és változhatatlan iránta való szerelme. Ugy várta Kemény levelét, mint a hervadt tulipán a harmat gyöngyét, mint a szomjas föld a zápor áldását, mint a tikkadt szarvas a hús forrásvizet, mint az éhes vad megszokott zsákmányát. Fohászok és könnyek között olvassa a kedves sorokat. Fáj neki szerelmese rabsága, s kérdi, hogy mikor lesz ennek vége. Őt biztatja — ugymond — Kemény a reménységgel, a ki maga sem bízik ebben? «Nekem hajnalt hirdetsz, ülsz magad éjjélben?» A gyűrűben levő Ariadne s Thisbe az ő sorsa, mert neki Kemény nélkül nincs öröme. Kész érette mindenét föláldozni, csak vele lehessen, s szive nehéz fájdalmak alatt görnyed, míg Kemény szabadulásának napja föl nem virrad.²)

Ez a közös sors, közös szenvedés, kölcsönös szerelem a heroidák bármelyikével kiállja a versenyt, s mint ilyen, a maga nemében a legszebb s legtöbbet érő megnyilatkozása s eredménye Gyöngyösinél Ovidius hatásának.

¹) Kemény J. II. IV. 35.—70.

²) U. o. II. V. 7—34.

Szólhatunk általánosságban Gyöngyösi műveinek azon részeiről is, melyekre nem foghatjuk reá sem a fordítás, sem az átvétel jellegét, — de a melyek mégis Ovidius közvetlen hatásának köszönhetik létezésüket. Egyénítésről van szó, vagyis a mi a tanulmány eredményének megnyilatkozása ugyan, de azért az író sajátja.

Ki nem ismeri fel a háború és béke között vont párhuzamban Ovidius szellemét? ¹⁾ Vagy a szerelem csodálatosságának rajzában ²⁾ a «Szerelmek» különböző könyveinek hatását? Ezek a szép gondolatok, eszmék, elvek ép úgy Gyöngyösiéi, mint Ovidiuséi. Csakhogy ezek át vannak szűrődve Gyöngyösi lelkén, új formában jelennek meg, az applicatiójuk más, mint Ovidiusnál; annyira sajátjai Gyöngyösiének, mint a csigának a kagyló, a rózsának az illat, a kék égnek a csillagok ragyogása.

Tanult ő Ovidiustól nagyon sokat. Először is, hogy miként kell szépen szólni, hogyan lehet egy és ugyanazon gondolatot csinos külsőben megjeleníteni, azután, hogy közbe reflexiókat is szabad szőni, a szóban levő dolgok valamelyik kiemelkedő részéről hosszabbban írni, annak szükségességét, szépségét, káros vagy hasznos befolyását fejtegetni, a mint ő teszi a pénz hasznos voltáról szólva. ³⁾ Tanul továbbá plasztikus leírásokat. Van reá elég példa a *Metamorphosis*-ban, s így írja le ennek nyomán Széchy Máriát a *Wesselényi levele*, ⁴⁾ Lónyai Annát a *Kemény levele* olvasásakor s ugyanazt a mint özvegyi voltában búslakodik. ⁵⁾ Ellesi Ovidius gondolkozását, s annak nyomán maga is mond *sententiákat*. Nem tartja tanácsosnak az asszonyokban való bizalmat, ⁶⁾ s hosszasan fejtegeti a szerencse állhatatlanságát s egyezését a szerelemmel. ⁷⁾

Saját költői tehetségét azonban akkor ragyogtatja legszebben, mikor a fecskéről vett hasonlatában ⁸⁾ *Wesselényit* lelkesedésében mutatja be. Mi mindent tenne *Wesselényi*, ha fecske volna, — az már egészen az ő lelkéből való. Piros hajnal előtt sietne úrnője ablakára, kiöntött mosdóvizében megfürdenék, s addig járna háza

¹⁾ MV. Előljáró Beszéd 13—14.

²⁾ MV. II. 7—30.

³⁾ U. o. II. 99—107.

⁴⁾ U. o. II. 129—133.

⁵⁾ *Kemény* I. III. 23 és I. III. 57.

⁶⁾ MV. III. 120—123.

⁷⁾ U. o. III. 190—195.

⁸⁾ M V. II. 168 s köv.

körül, míg egy pár szál hajára akadna. Ezzel rakná meg puha fészket, melyen teste nyugodnék s a piruló hajnallal ékes énekkel köszöntné az ébredőt, s addig énekelne, míg szerelmese meg nem szánná s magához venné. Ekkor aztán saját ábrázatát venné fel, s «mint porából phœnix új életre jmenne».

A szerelem tükrében Kemény Wesselényinét merengve nézi, mosolygva látja szerelmesét, s nem jó szemére boldogító álm, mely tarka képeket szőne szerelmes lelke elé.¹⁾ Mint eped gyászos czellájában az özvegygé lett Lónyai Anna,²⁾ mennyire elhervadtak a rózsák arczáról Kemény fogsága alatt, — szépen leírja Gyöngyösi.

Nemcsak a szerelmes történetekkel színezi ki a historiai eseményt, hanem szép hasonlataival, szerelmes ömlengéseivel lesz behizelgő ajku, kedvelt költővé. Tud ő szépen szólni, mesterétől Ovidiustól tanulta, mint lehet a kifejezések közt válogatni, hogyan kell festői leírásokat adni, hogyan kell a hasonlatokban ragyogtatni a poezist.

A természeti leírásokban ő az első, a ki szép hasonlatokban beszél. Ovidius hajnala a csillagokat elűzi,³⁾ a nap első sugarai a hegyek tetejére arany színt terjesztenek,⁴⁾ s a következő hajnal világozása az éjt elűzi⁵⁾ vagy Lucifer az éjszakát elkergetvén, a világos nappalt ismét felriasztotta, a keleti szél megáll s nedves felhők borítják az eget,⁶⁾ a piruló keleten kinyitotta bíboros ajtóit s rózsás szín termét az éber hajnal; szétfut a csillagtábor, fedezőül áll még Lucifer s a legvégsőig tartja helyét⁷⁾ Aurora az éji csillagokat elűzi s a nap a harmatos füveket sugarival megszárogatja⁸⁾ stb. s az éjnek s reggelnek gyönyörű leírásai.⁹⁾

Gyöngyösi is remekel az ilyen leírásokban, mint azt a következő sorok bizonyítják :

Az idő már sötét gyászáat levetette,
Piros hajnalszinben magát öltöztette,

1) Kemény II. 19.

2) U. o. I. III. 23.

3) Met. VII. 100.

4) U. o. 804.

5) Met. VII. 835.

6) Met. VIII. bev.

7) Met. II. 112—115.

8) Met. IV. 80.

9) Metam. XV. 185—210.

Szép arany hajait rózsákkal hintette,
Reggeli szellőnek fújni eresztette.

Napkeletről magát emeli virradva,
Tekintget, s mosolyog, szeme hunyorgatva,
Méggyen a sötétség előtte szaladva,
A tengereken túl nagyon már haladva.

Felderüle az ég, s szép világosság lén,
Alomhozó szellőt a nyugalom vén,
Ásító pillantást a szem is félretén,
Felserkent pásztorinak nyájánál gerjedt szén stb.¹⁾

S minő szép Széchy Mária Gyöngyösi rajzában, mikor a Wes-selényitől kapott levél olvasása után nyugalomra tér:

Mint szép Semiramis nyugszik az ágyában,
Gyenge szellő játszik künn függő hajában,
Napkeleti klárist látnál a nyakában,
Rózsák mosolyognak gyenge orcájában.²⁾

Mintha csak a szerelmek költőjét olvasnók: «Szép az ő rózsaszín ábrázatja, a nappal és éjjel határszéleit bírja, nektárral él, őt szeretem, ő töltötte el szívemet, őt emlegetem.»³⁾

Nem kevesebb szerencsével írja le az éjt:

Hallgat a setét éj csendes fűleléssel,
Nyugosznak az alvók lassu pihegéssel,
Még a furcsa Hir is jár gyengébb lépéssel,
Mint nappali üdön, s lassubb csevegéssel.⁴⁾

s mikor az éji homály eltűnik, s a hajnal mosolygó arcza megújul,
a kertekben pünkösdi rózsák virulnak és

Zeng már minden liget a sokmadár szókkal,
Nyögnek a gerliczék örvös galambokkal,
Csácsognak a szajkók süvöltő rigókkal stb.⁵⁾

Mikor Kemény jegyet vált Lónyai Annával:

Mint tüzeztől pirult éjjeli időnek
Vagy nap sugáritúl sebesült fűlhőnek,

¹⁾ Murányi Venus II. 1—4.

²⁾ MV. II. 136.

³⁾ Met. VII. 705.

⁴⁾ Kemény J. I. II. 15.

⁵⁾ U. o. 26.

Személye olyan szint vészen mindkettőnek,
 Azmikor egymásnak, ellenében jönnek.¹⁾

S Lónyai Anna elpirulásában :

Olyan, mint az gyenge papirosnak teste,
 Kin innét is látni, ha ki túl mit feste,
 Az mely dolgot sokszor a szű elrekeszte,
 Az orcának kulcsa azokhoz ereszte.²⁾

A Kemény Jánosba szerelmes Censabria pedig, mikor ezen
 eljegyzésről értesül, izzad, fázik és

Reméllő szívének oly volt állapotja,
 Mint virág, kit nevel harmatok hajnala,
 Most ezt ellenkező fergeteg forgatja,
 Mely bizott reményét róla leszakgatja.³⁾

A Kemény fogsága alatt bánkódó Lónyai Anna bánata leg-
 szebben nyilatkozik monológjának eme pár sorában :

Tövisszet nevele rózsát várt reményem,
 Váratlan éjszakát hajnalt nyújtó fényem,
 Elhúnya Keményem, elmula reményem,
 Én minden reményem te valál, Keményem!⁴⁾

Idézzünk még pár helyet Gyöngyösi tárgyfestő leírásaiból,
 melyek kétségkívül megfigyelő képességének, lyrai tehetségeinek
 bizonyítékát képezik :

Reggel volt az üdő, csillagok elmentek,
 Az virradó napnak orczái fénlettek,
 Melyet köszönteni madarak serkentek,
 A szomszéd kertekben zengeni kezdettek.⁵⁾

Vagy :

Hullatja orczáji őszi sárgaságát,
 Tavaszi rózsáknak veszi fel virágát,
 Hagyja ajaka is viasz halványságát,
 Ragasztja helyében kláris pirosságát.

Nem állják már könyvek megtörtült szemeit,
 Indusi gyémántnak látnád ott köveit,

¹⁾ Kemény J. I. V. 30.

²⁾ U. o. 38.

³⁾ U. o. 46. V. ö. Metam. I. 496.

⁴⁾ K. J. II. I. 70.

⁵⁾ Kemény J. II. IV. 12. V. ö. Met. VIII. 235.

Kedves ragyogzással játszani fényeit,
Mosolygások lakják a sirás helyeit.¹⁾

Mintha megunt volna már a sok mythologiai képet vagy az események megírásában nem gondolt volna rájuk, «Kemény Jánosá»-nak harmadik részében ritkán hivatkozik a mythikus hősökre, példákra, hanem a saját egyéniségének jellegét érvényesíti. Több kedvet talál magában az eseményben s ennek folyásában képei, hasonlatai, leírásai egészen az ő egyéniségei. A következő sorok már az igazán lyrikus Gyöngyösire vallanak:

Már a Boreásnak zúgtanak szelei,
Hullottak a fáknak fagyott levelei,
A szép virágoknak voltak csak helyei,
A termő ágaknak úgy pusztá nyelei.

Mosolygó zöltsége hervadt a mezőknek,
Leveles árnyéka mult a zöld erdőknek,
A gyümölcskerteket nem látni termőknek,
Elaludt világa a nyújás üdőknek.

Mult a vig hajnalok vidám felkelése
Azt áldó s üdvözlő madarak zengése,
Szűnt a zephyrusok lágy lengedezése,
S gyenge szellőjöknek kedves legyezése.

Nem nyögi gerlicze eltévedett társát,
Az örvös galamb is hatta bulyiklását,
A pacsirtának sem hallani hangzását,
S a felkelő napot köszöntő áldását, stb.²⁾

Kívánhatjuk-e szebb leírását az ősznek, mint a hogy itt látjuk? Gyöngyösi itt elemében van s költői tehetségének ezekben ad kifejezést.

Nem szándékom Gyöngyösivel, mint költővel részletesen foglalkozni, így hosszas idézeteimmal eltérnék tárgyamtól: Ovidius befolyását kimutatni Gyöngyösire tárgy, nyelvezet és jellemfestés tekintetében.

E részleteket annak igazolására hozom fel, hogy nem tartom Gyöngyösit pusztán Ovidius utánzójának, s nem szándékozom eredetiségét kétségbe vonni: utalok a hatásra, melyet reá Ovidius tett, s az idézett helyekkel azt akarom mutatni, hogy Gyöngyösi Ovidius

¹⁾ K. J. II. IX. 53. 54.

²⁾ U. o. III. V. 36—46.

hatása alatt is mennyiben eredeti. Ezt, mint lyrai tehetséget nem, vitatom tőle.

Ha az eseményeket, mint tényeket, melyeket Gyöngyösi ír elvonjuk, s az ő általa adott részeket, mint ékességeket vizsgáljuk: mint Gyöngyösi alanyiségát egy halmaz kis lyrai költeményt, nagy számú, apró részletekig kiszínezett leírást, nem kevesebb elmélkedést és mythologiai példát kapunk, melyek több versszakot adnának ki, mint maga az elbeszélés.

A személyei szájába adott beszédekben, a költött levelekben a lyrikus Gyöngyösi szól. Szereplői hosszú leveleket írnak egymásnak, egymással szemben pedig ének oldja meg nyelvöket; a levelek elmélkedések, megtelve kellő számú mythologiai és történeti példákkal; az énekek között nem egy elkezdett és befejezett dal. A levelek és énekek nem a helyzettől, melyben elmondják, s nem azoktól, akik elmondják, veszik értéküket: hanem a bennök foglalt általános emberi eszméktől.*)

Jellemfestése igen hiányos, itt-ott felcsillámlik erre való képessége is, de a kép teljessé ritkán lesz. Wesselényi ugyanaz a szerelmes, a mi Kemény. Széchy Mária ép úgy szereti Wesselényit, mint Lónyai Anna Keményt. Ugyanaz az érzés melege mindkettő levelében ott van, csakhogy más szavakkal kifejezve, — de korántsem döntő befolyással az esemény későbbi folyamatára.

Hátra van még nyelvezetének méltatása. Igyekezem e tekintetben rövid lenni. Újat nem mondhatok, czéлом pedig nem az, hogy a mit mások jól megírtak, reproducáljam, hanem az volt, hogy Ovidius hatását mutassam ki Gyöngyösire. Ezt pedig a főntebb elmondottak szerint tehetségemhez képest igyekeztem kimutatni. Mennyiben sikerült nekem, nem vagyok reá illetékes bíró, akik utánnam foglalkozni fognak e tárggyal, látni fogják, mennyiben meritettem ki az összes adatokat. Nekik már könnyebb lesz, mint nekem volt.

Művei nagyobbára alexandrinekben vannak írva, melyeket nemcsak elődeihez, de utódaihoz viszonyítva is kiváló praecisítással kezel. Rímei, ha a mai követelmények szerint nem is, de korához mérve kitünők. Rhythmusa majdnem mindig benső, gondolatbeli s nem pusztán külső, szóbeli megoszláson alapul. Egy gondolat egy sorban többnyire be van fejezve. Nyelve valódi költői nyelv: fel-

*) Lásd Fülep Imre: Gyöngyösi István 30. l.

oldja a prózai körmondatoságot; nem ölti egymásba, hanem egymás mellé rakja a gondolatokat.

Gyöngyösi nyelve sajátja s költőibb, mint bárkié előtte, — és sok idő telt bele, míg utolérhették. Az ő érdeme igen nagy a költői szólam, a nyelv fordulatosságában s a stylérzék fejlődésében. Ő a XVII. század nyelvújítója.

Ő az első, ki a költői nyelv sajátjaival elméletileg is foglalkozott. *Kemény János* elé csatolt értekezésében mentetgeti magát, hogy költeményes dolgokat is vegyített történeti munkájába, s hogy a cadentia kedvéért a közönséges magyar beszéd ellenére némely constructiót latin rámára vont. De nem kell hinni, hogy ily naivul fogta volna fel a dolgot: csak leszállott olvasói nagy részének niveaujára, hogy jobban megértesse magát. Azoknak censurája alá, ugymond, kik nála többet értenek a vershez, örömet bocsájtja művét. A latin metaplasmust, syncopet, metathesist hozza fel eljárásának igazolására, — de megjegyzi, hogy nem mindenik latin alak illik a magyar szó folyásához, még a versekben is; hanem vannak olyanok, miket magyarul is folytathatni. Csak azt akarta megmutatni, hogy a költői nyelv «nem vehet be úgy minden szót, mint a folyóírásnak tágabb mezeje, s több szabadságot enged a költőnek». «Ha vannak — ugymond — a verseimben oly szók és azokban oly dispositiók, melyek a verseken kívül nem volnának szintén illők a dolog egyenesen való kimagyarzásához, azok a verseket ékesíteni szokták inkább, hogysen mint valami dísztelenségre szolgálának, s ne tulajdonítsa azokat az olvasó tudatlanságból vett fogyatkozásoknak, hanem a versek kedvéért levő szükséges cselekedetnek.» Sok helyen megfordulván, ismerte az akkori nyelv egész szókincsét; meg is jegyzi: «a magyar szó és beszéd nem minden helyeken egyaránt foly az országban; s a ki csak egy részében nevelkedik az országnak, nem lehet, hogy az mind megértse a magyar Denominatiokat; hanem több helybeli látás-hallás kívántatik ahhoz, mert sok dolgot másképen szoktak nevezni az Alföldön, mint a Felföldön, a Tiszán- és Dunántúl.» A latin figurákkal csak igazolni akarta szokatlanabb alakjait, melyek legnagyobb részben a magyar nyelv természetéből folynak, s többnyire csak táji sajáttságok, mint *győzelem*, pro győzelem, *lány* pro leány, *mért* pro miért, *tenyer* pro terény, *felleq* pro felhő, *teszem*, *részem*, *észem* pro teszem, veszem, eszem, *szomorgott* pro szomorkodott. Az accus. græc. mellett említi e vonzatot: «Bellona sisakját kevés a ki vágyja». De az-e vajjon? nem

lehet-e az újabb nyelvtudomány szerint is a legtöbb igét tárgyesettel szerkeszteni?¹)

Gyöngyösi hatásának titka valóban nem ama válogatott helyekben, a költői szólam, a verselés és nyelv erejében és bájában leli magyarázatát. Könyveit nemcsak elbeszélésekül olvasták a régiek; feltalálta ott a hazafi sóhajtozásainak, a szerelmes érzelmeinek általános kifejezéseit; életelveket, emléksorokat nagy választékban lehetett onnan szedni.²)

Függelékül közlöm Gyöngyösi munkáiból az oly részeket, a melyeket valódi ovidiusi fordításnak tartok. Az egyik a «Csalárd Cupido» harmadik éneke. Tanköltemény ez, elég furcsán összeállítva: az istenekkel dialogizál a költő, Diana a vele kötött szövetséget csókkal pecsétli meg, s megerősíti őt Krisztus eszméiben. Cupido csalárdságának bizonyítására Tereus és Progne történetére is szüksége volt, hogy e tisztátalan szerelem rabjainak nyomoráról képet adjon, — még pedig elég frivol képet.

«Csalárd Cupido.»

Ovidii Metamorph.

Harmadik rész.

VI. 425—720.

Az Athénabeli *Pandion* királynak
Progne s *Filomela* leányi valának,
Kik közül az elsőt eljegyi magának
Tereus, akkori ura *Tráciának*.

.... *Threicius Tereus* haec auxiliari-
bus armis
Fuderat et clarum vincendo nomen
habebat:
Quem sibi *Pandion* opibusque vi-
risque potentem
Et genus a magno ducentem forte
Gradivo
Connubio *Prognos* iunxit, non pro-
nuba *Juno*,
Non *Hymenaeus* adest, non illi Gra-
tia lecto.

Noha *Juno* s *Hymen* onnét kireket-
tek,
S *Alektó*, *Megyéra* vannak ott he-
lyettek,
Es a Meny-asszszonnal úgyat eök ve-
tettek,
Ugy a Nyoszolók is ugyan azok let-
tek.

¹) Lásd Fülöp I. «Gyöngyösi István» 45. 46. ll.

²) U. o. 35. l.

Sőt háló házoknak nemcsak a te-
tején,
De minden szögletén, utollyán, ele-
jén,
Sok bagoly üvöltött le-fekttek tüde-
jén,
Melyből sok gonosz is telt mind-kettő
fején.

Lesz Progne méhének azonban raj-
zattya,
Azt maga Tereus *Itisnek* hivattya,
Születése napján nagy kedvét mu-
tattya,
És azt esztendőként ünnepeül tar-
tattya.

E pediglen, mennél inkább ég szi-
vében,
Annál serényebb munkás annak esz-
közében:
Filomélát miként vehesse kezében,
Ki egy máknyit sem tud amannak
tüzében.

Azért megént eő is ujittya kérelmét,
Vehesse Attyának az-aránt kegyel-
mét,
Hogy az elmenésre adgya engedel-
mét.

Mellyre rá is bírja atyai szerelmét.

Mint legyen Tereus maga se tudhat-
tya,

Mínthogy a szerelem esztét el-fogyat-
tya,

Látván: hogy a leány attyát csókol-
gattya,

Mond: vajha én volnék mostan az ő
attya!

Mint az elvert Galamb az Ölyvnek
lábában,

Vagy az el-kapott juh a Farkas szá-
jában,

Ugy forog nyavalás sógora markában,

Es hever lábánál a földnek porában.

Eumenides tenuere faces de funere
raptas;

Eumenides stravere torum, tectoque
profanus

Incubuit bubo thalamique in culmine
sedit.

Hac aveꝛconiuncti Progne Tereusque,
parentes

Hac ave sunt facti, gratata est scili-
cet illis

Thracia, disque ipsi grates egere
diemque

Quaqua data est claro Pandione nata
tyranno,

Quaque erat ortus *Itys*, festum iussere
vocari.

Blanda tenensumeros, ut eat visura
sororem,

Perque suam contraque suam petit
ipsa salutem.

Spectat eam Tereus, præcontractatque
videndo,

Osculaque et collo circumdata brachia
cernens

Omnia pro stimulis facibusque ci-
boque furoris

Accipit et quoties amplectitur illa
parentem,

Esse parens vellet: neque enim mi-
nus impius esset

Illa tremat, velut agna pavens, quæ
sauceia cani

Ore excussa lupi nondum sibi tuta
videtur;

Usque columba suo madefactis san-
guine plumis

Horret adhuc, avidosque timet, quibus
hæs erat, unguis

Meg-eszmélvén magát van szörnyű
bánattya,
Össze-tépi haját, ruháját szaggattya,
Karczollya Orczáját, könyveit foly-
tattya,
Keserves esetét lármásan jajgattya.

Oh te kegyetlen vad! átkozott bestia!
Megdühödt Szeléndek! vér szopó
hárpia!

Pokol fenekéből származott fúria!
Ki nem szántál engem úgy megron-
tania.

Tehát sem atyáznak sok szives ké-
relme,

Sem Nénémnek hozzád való nagy
szerelme,

Sem én Szüzességem, sem Isten fé-
lelme

Nem visel tégedet rút fertelmes elme?

Igy állottad-é meg, ah hamis, hite-
det?

Házasságod-béli kötelességedet?

Igy böcsüllötted-é jó feleségedet?

Ki most is óhajtvá vár haza tégedet?

Engem tehát, Lator, k... ddá tehet-
tél?

Magával Nénémmel meg nem elé-
gedtél?

Hanem énnékem is im férjemmé
lettél!

Mért inkább, kegyetlen, mért meg
nem ölettél?

De ha az Istenek láttyák e szörnye-
ket,

(Jól láttyák eők pedig) és ha ereje-
ket

Tartod valaminek; s velem minde-
neket

Itt el nem vesztettem; megbánod
ezeket.

Férre teszek minden szemérmetség-
get:

Ki-kiáltom a nagy Istentelenséget,

Mox ubi mens rediit, passos laniata
capillos,

Lugenti sinilis, caesis plangore la-
certis,

Intendens palmas, «o diris barbare
factis!»

«O crudelis!» ait «nec te mandata
parentis

Cum lacrimis movere piis, nec cura
sororis,

Nec mea virginitas nec coniugalia
iura?

Omnia turbasti. Pelex ego facta so-
roris,

Tu geminus coniunx, hostis mihi
debita poena,

Quin animam hanc, ne quod facinus
tibi, perfide, restet,

Eripis? atque utinam focisses ante
nefandos

Concubitus! vacuas habuissem cri-
minis undas.

Si tamen hæc Superi cernunt, si
numina divum

Sunt aliquid, si non perierunt omnia
mecum,

Quandocumque mihi pœnas dabis.

Ipsa pudore
Proiecto tua facta loquar, si copia de-
tur,

Barmokat illető rút fertelmességet,
Mihelyt találhatok tüdőt s elégséget.

Ha emberek közé magamat vehetem,
Mit műveltél velem, azoknak hirdetem,
Erdők barlangiba hogy ha rekesztem,
Ott köveknek, fáknak sirva emlegetem.

Boszszylyák azok is szörnyű esetemet,
Onnét az egekre vetem szeméimmet.
Ha ott Isten vagyon, megszán eő engemet,
És boszszút áll érttem, fel-vévén ügyemet.

Hallván ezt Tereus, változik színében,
Félelem és harag harczolnak szívében,
Ez győzi meg amazt; lángot kap tüzében,
Megkapja a leányt, s le-veri mérgében.

Azonban Tereus fegyverét ragadgya

Hanem meg-kötözi s meg-nyomja
térldgyével,

Le-szeltt nyelve pedig a földhöz üt-
tetvén
Miképpen a kigyó farka el-metszotvén,
Ugrik ide-tova, nyugttát nem lelhet-
vén,
Úgy szökdéssel ez is fel s alá vettet-
vén.

In populos veniam: in silvis clausa
tenebor,
Implebo silvas et conscia saxa mo-
vebo.

Audiat hæc æther, et si deus ullus
in illo est.

Talibus ira feri postquam commota
tyranni,
Nec minor hac metus est, causa sti-
mulatus utraque.

Quo fuit accintus, vagina liberat en-
sem,

Arreptamque coma flexis post terga
lacertis
Vincla pati cogit. Iugulum Philomela
parabat,
Spemque suæ mortis viso conceperat
ense.

Ille indignantem, et nomen patris
usque vocantem
Luctantemque loqui comprehensam for-
cipe linguam
Abstulit ense fero.

Radix micat ultima linguæ
Ipsa iacet, terræque tremens immur-
murat atræ
Utque salire solet mutilatæ cauda
colubræ
Palpitat et moriens dominæ vestigia
querit.

Azután maga is egygyítt nem sokára
 Progne nagy örömmel siet látására.
 Kérdi: hol van Öcsce? kiről tett
 szavára

Oly színes bánatot Tereus magára.

És azt erőszakos könyvvel egyelitvén,
 Kép-mutató jajját szaporán bővitvén,
 Azok között nevét zokogva említvén,
 Mondgya: meghólt. Az ut el-erőtle-
 nitvén.

Elhívén ezt Progne színes keservé-
 ről,

Indit nagy jajgatást, ezt hallván öcs-
 cséről,

Rút homályra megyen napja nagy
 fényéről

Czifra öltözetit szaggattya testéről.

Ehelyett öltözik szomorú ruhában,
 Van szeme könyvének szokatlan ár-
 jában

Sok népeket gyűjtet gyászos udvárá-
 ban,

És gazdag tort adat halotti pompá-
 ban.

Fejér gyócsot s veres selymet kér
 magának,

Melyekkel kezeit adgya oly munká-
 nak,

Hogy éppen kivarja min-léttét dol-
 gának,

S hogy Nénnyének vigye, adgya egy
 szolgának.

A kit jelek által mivel-hogy kér szé-
 pen,

És az is szemléli sorsát szánás-kép-
 pen;

Kezéhez veszi azt igazán és épen

És adgya Prognének eleibe éppen.

Progne a dolognak látván szörnyü-
 ségét,

Szerelmes Öcscsének nagy keserü-
 ségét,

Sustinet ad Prognem post talia facta
 reverti,

Coniuge quæ viso germanam quærit,
 at ille

Dat gemitus fictos commentaque fu-
 nera narrat,

Et lacrimæ fecere fidem.

Velamina Progne

Diripit ex umeris auro fulgentia lato.

Induiturque atras vestes et inane se-
 pulchrum

Constituit, falsisque piacula manibus
 infert.

Purpureasque notas filis intexit
 albis,

Indicium sceleris; perfectaquo tradi-
 dit uni

Utque ferat dominæ gestu rogat illa.
 Rogata

Pertulit ad Prognem, nec scit, quid
 tradat in illis.

Evolvit vestes sævi matrona tyranni.

Germanæque suæ carmen miserabile
 legit,

Nem tudgya, mit kezdgyen, mint
öntse ki mérgét,
És hogy boszullya meg Ura fenességét.

Olyan idő talált éppen akkor lenni:

Kin Bakhusnak szoktak áldozatot
tenni,

És sok csengő-bengő ruhákat fel-
venni,

Azokban csoportként farsanglásra
menni.

Fel-készül Progne is egy éjjel má-
sokkal.

Fel-öltözik ahhoz illő szerszámokkal.
Keriti homlokát borostyán ágakkal,
Ki rohan házából nagy kiáltásokkal.

A boszszulás mérgét viselvén szívé-
ben

Két-szigonyu lándsát hordoz jobb
kezében.

Eme farsanglásnak kigondolt színé-
vel.

Oda is bérohan üvöltő népével,
Hol Öcsese kesereg epedő szívével,
Kiragadgya onnét, fel-vertt tömlőczé-
vel.

És hogy ezzel czégéért ne tégyen dol-
gában,

Öltözteti azt is farsángos ruhában.
Es, úgy egyvelitvén serege számá-
ban,

Azok közt bé-viszi maga hajléká-
ban.

Magános szállásra ottan helyeztetéi.
Fársángos ruháját vele le-téteti
Rá-borul és sirva sűrön ölelgeti.
Az pedig a földről szemét föl nem
veti.

Et — mirum potuisse — silet. Dolor
ora repressit,
Verbaque quærenti satis indignantia
linguæ

Defuerunt,

Tempus erat, quo sacra solent trie-
terica Bachi

Sithonia celebrare nurus: nox con-
scia sacris.

Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris
acuti

Nocte sua est egressa domo regina,
deique

Ritibus instruitur, furialiaque acci-
pit arma:

Vite caput tegitur, lateri cervina
ministro

Vellera dependent, umero levis in-
cubat hasta.

Concita per silvas turba comitante
suarum

Terribilis Progne furiis agitata doloris

Bacche, tuas simulat. Venit ad sta-
bula avia tandem

Exululatque, euhoeque sonat, por-
tasque refringit.

Germanamque rapit, raptæque in-
signia Bacchi

Induit et vultus hederarum frondi-
bus abdit,

Attonitamque trahens intra sua mœ-
nia ducit.

Ut sensit tetigisse domum Philomela
nefandam.

Horrnit infelix totoque expalluit ore.
Nacta locum Progne sacrorum pi-
guera demit,

Oraque develat misere pudibunda
sororis

Mert: mintha ellene-dühödött férjé-
nek

Tett volna eleget, akarva kedvének,
Úgy gyújtán orcáját tizes szemérr-
mének

Nem mert tekinteni szemébe Nén-
nyének.

Hogy pedig a rajta esett erő-szak-
kal

Meg nem beszélheti azt néma ajak-
kal,

Eleibe adgya mutató ujjakkal,
Egre-földre teként s bizonyit azok-
kal.

Arádnak könyvei özönként szemében,
Úgy: hogy majd elmerül azok ten-
gerében.

Ezt hogy látta Progne, majd el-hal-
szívében,

Es ilyen szókra kel keserves mér-
gében:

Nincs e szörnyőségben: haszna a si-
rásnak

Más úttját kell lelmi a bosszu-állás-
nak,

Azt pedig végezni nem engedem
másnak,

Hanem teszem abban magamat mun-
kásnak.

Ugyan azért házát égetem nyakában,
S temetem magát is bé-esett hamvú-
ban.

Vagy oly vesztő mérget teszek ita-
lában,

Hogy kéz-lábát marja attól vett kén-
nyában.

Vagy mind fülét, orrát, ajakát nyel-
vével

S téged fertőztető testének részével
El-metzem: esttednek meg-fizetésé-
vel,

Nyomorogjon holtig böcstelen útté-
vel.

Amplexuque petit. Sed non attollere
contra

Sustinet hæc oculos, pælex sibi visa
sororis:'

Deiectoque in humum vultu iurare
volenti

Testarique deos, per vim sibi dede-
cus illud

Illatum, pro voce manus fuit.

Ardet, et iram

Non capit ipsa suam Progne fletum-
que sororis

Corripiens «non est lacrimis hoc»,
inquit «agendum,

Sed ferro, sed siquid habet, quod
vincere ferrum.

Possit. In omne nefas ego me, ger-
mana, paravi.

Aut ego, cum facibus regalia tecta
cremaro,

Artificem mediis immissam Terea
flammis,

Aut linguam aut oculos et quæ tibi
membra pudorem

Abstulerunt, ferro capiam, aut per
vulnera mille

Sontem animam expellam. Magnum
quodcumque paravi:

Quid sit, adhuc dubito.

Es fiáról szemét fordítván Öcscsére
Mond: im mely szép szókat véssen
ez nyelvére,
Az pediglen néma, nem szállhat ked-
vére,
Ah! vallyon ki hozta e veszélyt fe-
jére.

Magánossan üle királyi székében,
S jól eszik Tereus akkor ebédgyében,
Maga testét hányta a maga bélében,
Jut azonban Itys, a fia, eszében.

Ezt hallván Tereus, néz ide, néz tova,
Mínt hogy semmit sem lát, mondgya:
ez micsoda?

Erre Farkas módon Progne moso-
lyogva,

S Itysnek fejéért gyorsan futamoda.

Mellyet elé is hoz, mihelyt fel-veheti,
Es azt az asztalra eleibe veti,
Mond: a többi után ezt is meg-eheti,
És hogy fia vagyon itten, el-hiheti.

Inque vicem spectans ambos, cur ad-
movet, inquit,

Alter blanditias, rapta silet altera
lingua?

Quam vocat hic matrem, cur non vo-
cat illa sororem?

Cui sis nupta; vide, Pandione nata
marito

Degeneras? scelus est pietas in con-
iuge Tereo?

Ipse sedens solio Tereus sublimis
avito

Vescitur, inque suam sua viscera
congerit alvum.

Circumspicit ille

Atque ubi erit, quærit. Quærenti ite-
rumque vocanti

Sicut erat sparsis furiali cæde capillis
Prosiluit, Ityosque caput Philomela
cruentum

Misit in ora patris: nec tempore ma-
luit ullo

Posse loqui et meritis testari gaudia
dictis.

A Chariklia tizenkettedik énekében Gyöngyösi epizódyszerűleg *Pyramus és Thisbének* a *Metamorphosis* negyedik könyvének az 55-től 165-ik versben foglalt történetét meséli el. Gyöngyösi itt is, mint más helyeken bőbeszédű, több helyen azonban fordít. Ilyen fordítások a következő helyek:

Ott pedig a fának csak szomszédságában
Vala egy kút-fő is bő a forrásában,
Es az igen híres vize jó voltában,
S szép ligetes erdő annak lefolytában.¹⁾

Ovidiusnál:

. . . . Arbor ibi niveis uberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.²⁾

Gyöngyösinél:

És ezt az oroszlán vérrel folyt szájával
Összvé tépi, a melly valami prédával

¹⁾ Chariklia XII. 98.

²⁾ Met. IV. 89—90.

Csak akkor tölt volt meg és szomju torkával
A kúthoz sietett, arra vött uttyával.¹⁾

Ovidiusnál:

Ut lea sæva sitim multa compescuit unda,
Dum redit in silvas inventos forte sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.²⁾

Gyöngyösínél:

Ne hadd magad, kérlek: emeld fel szemedet
Pirame! Pirame! s a te kedvesedet
Tekintsd meg, s hogy hidgyem igaz szerelmedet,
Mond meg, e veszélyben mi hozott tégedet?

Felemeli szemét ezek közt, s ráveti
Kedvesére, a ki várja: hogy veheti
Valamely szavát is, de azt nem teheti,
Sőt hunyik szeme is és halál követi.³⁾

Ovidiusnál:

«Pyrame» clamavit, «quis te mihi casus ademit?
«Pyrame, responde: tua te carissima Thisbe
Nominat. Exaudi, vultusque attolle iacentes.»
Ad nomen Thisbes oculos iam morte gravatos
Pyramus erexit, visaque recondidit ille.⁴⁾

Ezek Gyöngyösi nevezetesebb egyezései Ovidiussal, a melyek kétségbevonhatatlanul igazolják, hogy minő befolyással volt a nagy klasszikus hazánk eme XVII. századbeli lantosára.

Álljon itt függetlenül, könnyebb áttekintés végett az összehasonlításban előforduló mythikus képek, az Ovidiusból vett hasonlatok táblázata:⁵⁾

A hír lakása: MV. Előlj. Beszéd 19. v. ö. Met. XII. 36—65.

Demophon és Phyllis: MV. I. 108. Kem. I. V. 47. II. VI. 28—30; II. VI. 46; Cupido I. 64. Palin. 3. v. ö. Rem. Amor. 55; Bem. Am. 595—605. Heroid. II. Ars. Am. III. 39.

¹⁾ Chariklia XII. 99.

²⁾ Met. IV. 102—105.

³⁾ Char. XII, 109—110.

⁴⁾ Met. IV. 142—147.

⁵⁾ Az idézeteknél Gyöngyösinek Dugonics által kiadott 1796-iki szövegét használtam, mert Toldy a MV., Kem. J. és Palinodián kívül mást nem közöl.

Byblis és Caunus: MV. II. 57. Kem. I. 43. II. VI. 12.; II. VI. 40. Cup. III. 93. Cup. I. 62. Charikl. 39.; Palin. 4. 11. v. ö. Met. IX. 455; Eleg. XVIII. II. 19—23; Artis Am. I. 284.

Páris és Helena: MV. III. 134; Kem. I. 12. 14. 15. 17; I. III. 62; I. IV. 17; I. IV. 39; I. V. 7; II. V. 27; II. VI. 33. Cup. I. 100; Cup. III. 2. v. ö. Heroid. XVI.; Eleg. II. 18. Ars Am. I. 685—690; Rem. Am. 65.

A hajnalemelő Phosphorus: Kem. I. 20.

Pyramus és Thisbe: Kem. II. VI. 35. Palin. 2. *Thisbe*: Kem. I. V. 15. 16; II. V. 22; II. VIII. 17. v. ö. Met. IV. 70. Charikl. XII. 98. XII. 108—110. v. ö. Met. IV. 55—160.

A hir leírása: Kem. II. 1—3; II. 7—10. v. ö. Met. XII. 35—65.

Alyone és Galathea: Kem. I. III. 24. III. I. 28; II. IX. 56; v. ö. Met. XIII. 795.

A virágok eredete: Echo és Narcis MV. III. 105. (Kem. I. IV. 21—27.) MV. III. 106—111.; Cup. I. 60. Echos vers: Kem. II. VI. 1—17. Charikl. X. 25—41. v. ö. Met. III. 330—400.

Aeneas és Lavinia: Kem. I. IV. 55—60; v. ö. Met. XIV. 570.

Theseus és Ariadne: Kem. II. VI. 31.; I. V. 47. MV. III. 265. v. ö. Heroid. X. Eleg. II. 18. Met. VIII. 170—175; Ars. Am. 530—550.

Jason és Medea: MV. I. 110.; Kem. II. I. 29; III. 19; *Jason*: Kemény²; III. IV. 83. Cup. I. 116. Charikl. IV. 107. v. ö. Met. VII. 395. Eleg. II. 18.

Iphigenia földdoztatása: Kem. II. II. 33—34. v. ö. Met. XII. 30.

Ulysses és Penelope: Kem. II. IV. 6. II. IX. 56; Charikl. VIII. 110. v. ö. Met. XIII. 900—905. (XIII. 5—10.) Heroid. I.

Hero és Leander: Kem. II. VII. 42; v. ö. Heroid. XIX.

Daedalus és Icarus: MV. III. 45. Kem. III. IV. 56; v. ö. Met. VIII. 185—220; Ars. Am. II. 23.

Laodemia és Protesilaus: Kem. III. V. 105; Her. XIII.

Phaëton: MV. III. 112. Kem. II. VIII. 2; v. ö. Met. II. 1—313.

Circe, Pandora: MV. III. 190—195.

Rózsa és Vénus: MV. III. 232—237; v. ö. Met. X. 530—560; 730—735; Ars Am. I. 512.

Actaeon veszedelme: Kem. I. IV. 19. Cup. I. 75—76; v. ö. Met. III. 190—200.

Dido és Anchises: Cup. II. 143. v. ö. Met. XIV. 77. és *Aeneas*: Kem. II. VI. 38. v. ö. Heroid. VII. Amor. III. 38.

Tereus és Progne: a Csalárd Cupidó harmadik éneke, v. ö. Met. VI. 425-től végig.

Cupido nyilai: MV. I. 157; v. ö. Met. I. 452.

Lányai Anna jegykendője: Kem. I. V. 19; v. ö. Metam. VI. 85—100; 110—120.

Didó és Aeneas: Kem. II. VI. 38; II. 57; I. IV. 17; Cup. I. 100.

Kemény és Actaeon kutyái: Kem. I. II. 36—47; Csalárd Cupidó II. 56—83; v. ö. Met. 207—223.

RUPP KORNÉL.